

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Utagerande beteenden i förskolan – en observations- och intervjustudie

**Hur pedagoger tänker kring och samspelar med
barn som uppvisar utagerande beteende på en
förskoleavdelning**

Annalena Sjögren och Katrin Ström

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Specialpedagogiska programmet/SPP600
Nivå:	Avancerad nivå
Termin/år:	VT 2014
Handledare:	Eva Gannerud
Examinator:	Agneta Simeonsdotter Svensson
Rapport nr:	VT14-IPS-26 SPP600

Abstract

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Program och/eller kurs: Specialpedagogiska programmet/SPP600
Nivå: Avancerad nivå
Termin/år: VT 2014
Handledare: Eva Gannerud
Examinator: Agneta Simeondotter Svensson
Rapport nr: VT14-IPS-26 SPP600

Syfte

Syftet med studien är att beskriva situationer där barn reagerar med utagerande beteenden på en förskoleavdelning samt pedagogernas tankar kring barn som uppvisar utagerande beteende

- Hur tänker och upplever pedagogerna barn som uppvisar utagerande beteende?
- När, var och varför uppstår utagerande/konfliktsituationer?
- Hur samspelar pedagogerna med barn som uppvisar utagerande beteende?
- Hur hanterar pedagogerna utagerande/konfliktsituationer om de uppstår?

Teori

Studien utgår från den sociokulturella teorin eftersom den intresserar sig för hur sociala praktiker formas och hur olika tankar och idéer kommer till uttryck i praktiken. Säljö (2005) skriver att samspillet mellan kollektivet och individen är i fokus i den sociokulturella teorin. Den sociokulturella teorin handlar om lärandets villkor i institutionella miljöer, i detta fall i förskolan. Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) skriver om det relationella perspektivet inom specialpedagogiken och menar att man måste titta på de omgivande faktorerna när barn/elever är i svårigheter. Det relationella perspektivet har fokus på barn/elev, lärare och miljö där läraren ska anpassa miljö och undervisning så det gagnar barnet/eleven i dess lärande och utveckling.

Metod

Studien är inspirerad av den etnografiska forskningsansatsen. Fältstudier har gjorts på en förskoleavdelning där samspillet mellan pedagoger och barn som uppvisar utagerande beteende har observerats. Det är en kvalitativ studie med deltagande observationer och efterföljande halvstrukturerade intervjuer. Fältstudier gör det möjligt att tillägna sig kunskap genom förstahandserfarenheter och sådana direkta erfarenheter kan förbättra forskarens förståelse och tolkning av fältet Fangen (2005).

Genom deltagande observationer kan man sedan ställa frågor till deltagarna utifrån vad man har sett Fangen (2005).

Resultat

Observationerna visar att de flesta utagerandena och konflikterna sker då pedagogerna inte är närvarande, det gällde såväl inne som ute. Övervägande delen av utagerandena och konflikterna skedde mellan pojkar. I samtal med pedagogerna visar de stor förståelse för dessa barn och deras tankar är grundade på deras egna erfarenheter och förskolläraryr utbildningar och de uttrycker att de känner att de inte räcker till för alla barn när barngruppen är stor.

Greene (2006) skriver att explosiva barn har bristande färdigheter när det gäller flexibilitet och bristande förmåga att hantera frustration samt svårigheter med att lösa problem. Pedagogerna i studien pratar om att utbrott ofta händer när barnen hamnar i situationer där det inte blir som de har tänkt sig

Förord

Utagerande beteende är ett stort och komplext ämnesområde och den här studien har fokuserat på att se arbetet med barn som uppvisar utagerande beteende utifrån pedagogernas perspektiv. Hur pedagogerna förstår och samspelar med barnen och vilka situationer det leder till.

Arbetet med studien har fördelats lika mellan författarna och båda har varit delaktiga i samtliga avsnitt. Annalena Sjögren har haft huvudansvaret för tidigare forskning och metoddelen och Katrin Ström för teoriansknytning och diskussionsdelen. Resultat och reflektionsdelen har skrivits tillsammans.

Vi vill framföra ett varmt tack till de pedagoger och barn som deltog i studien och vars arbete vi fick följa på fältet och genom intervjuer. Tack vare er blev den här undersökningen möjlig att genomföra.

Vi vill också rikta ett särskilt tack till vår handledare Eva Gannerud för att du på ett sakligt och effektivt sätt hjälpt oss att föra arbetet med studien framåt. Tack för alla intressanta diskussioner vi haft tillsammans med dig.

Sist men absolut inte minst vill vi också tacka våra familjer för allt stöd och all uppmuntran vi fått av er, Torsten, David och Ida och Johan, Lovisa och Elsa ni är guld!

Annalena Sjögren och Katrin Ström

22 maj 2014

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	1
1. Inledning	2
1.1 Bakgrund och problemformulering	2
1.2 Styrdokument	4
2. Syfte	5
3. Tidigare forskning.....	5
3.1 Sammanfattning.....	10
4. Teorianknytning	11
4.1 Sammanfattning.....	13
5. Metod.....	14
5.1 Val av metod.....	14
5.2 Urval	14
5.3 Genomförande	15
5.4 Bearbetning och analys.....	18
5.5 Etiska aspekter.....	19
5.6 Sammanfattning.....	20
6. Resultat.....	21
6.1 Resultat av observationer	21
6.2 Sammanfattning av observationsresultatet	28
6.3 Resultat av intervjuerna	28
6.4 Sammanfattning intervjuresultat.....	35
7.1 Metoddiskussion.....	36
7.2 Resultatdiskussion observationer och intervjuer	37
7.2.1 Diskussion om intervjuerna	37
7.2.2 Diskussion om observationerna	40
7.3 Sammanfattande reflektioner.....	42
7.4 Förslag till vidare forskning	43
Referenslista.....	44
Bilagor	46
Bilaga 1.....	46
Bilaga 2.....	47
Bilaga 3.....	48
Bilaga 4.....	49

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Att genomföra en studie som handlar om barn som uppvisar utagerande beteende kändes angeläget. Forskning visar att allt fler barn i förskolan uppvisar utagerande beteende och att pedagoger kan känna osäkerhet i hur de ska bemöta detta beteende. Forskning visar också att barn som har bristande färdigheter när det gäller att hantera frustration och att lösa problem, riskerar att hamna i utanförskap som vuxna, om de inte får det stöd i förskolan och skolan som de behöver och har rätt till. Denna uppsats har fokus på barnens bästa och i allra högsta grad på de barn som är i behov av särskilt stöd.

Problematik kring arbetet med utagerande beteende hör till de vanligaste uppdragen specialpedagoger i förskolan får och pedagogernas behov av kunskap i ämnet är troligen stort. Dahlberg (2012) visar i sin studie om barns olikheter i en skola för alla, att pedagoger i förskoleklassen uttalar betydelsen av gemensamma strategier och förhållningssätt när man arbetar med barns olikheter. Dahlberg (2012) påvisar också ett behov av specialpedagogiska insatser som skulle kunna leda till en utveckling av pedagogers syn på barns olikheter.

Rundström (2012) skriver om att specialpedagoger behövs i förskolan, eftersom att pedagoger i förskolan upplever att de inte hinner med barn med sociala svårigheter i den utsträckning som tidigare och behöver mer stöd av specialpedagoger.

Kadesjö (2007) menar att i det moderna samhället ökar klyftan mellan de barn som utvecklar en säkerhet och frimodighet och är trygga i att de klarar de uppgifter de ställs inför och de barn som det bara blir splittring och kaos för. Kadesjö (2007, s. 14) skriver också att förskolan och skolan har ett ansvar för att skapa en vardagssituation som ger barnen chansen att utvecklas utifrån sina förutsättningar så att deras positiva sidor får möjlighet att komma till uttryck. I Lpfö 98/10 (s. 7) står det att "Barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter".

Författarna till denna uppsats har många års erfarenhet av att arbeta som pedagoger i förskolan och har där upplevt att pedagogers tankar och handlingar i arbetet med barn som uppvisar utagerande beteende skiljer sig radikalt åt. En del pedagoger anser att man bör ha ett strängt bemötande för att det utagerande barnet ska lyssna, förstå och lära sig, medan en del anser att man når barnet genom att föra en kommunikation där man förklarar situationen som uppstått och förmedlar hur man kan göra istället utan att någon ska ta skada. Relationen mellan pedagog och ett barn som uppvisar utagerande beteende kan påverka i vilken grad barnet blir utagerande. En del pedagoger kanske lättare hamnar i konflikt med barn med utagerande beteende än andra och synen på om det är barnet, eller sitt eget förhållningssätt som pedagog man bör ändra på varierar troligen. Huruvida barnen möts av olika och inkonsekventa metoder i förskolan och till och med inom samma arbetslag är intressant att studera. Denna uppsats handlar om hur pedagoger på en förskoleavdelning tänker och arbetar med barn som uppvisar ett utagerande beteende.

I detta arbete används ordet *pedagog* för samtliga som arbetar i arbetslaget oavsett utbildning. Enligt Svenska Akademiens ordlista betyder pedagog: "Undervisare, uppfostrare, lärare".

Begreppet "*Barn som uppvisar utagerande beteende*" innebär för författarna till denna uppsats barn som av olika anledningar får upprepade utbrott och beteenden som inte är adekvata för situationen. Det kan vara barn som blir till fara för sig själva eller andra eller som förstör egendom. Det kan också vara barn som vid upprepade tillfällen verbalt uttrycker sig hotfullt eller grovt/fult mot andra barn eller vuxna. Barnen behöver inte ha en diagnos. Hejlskov Elvén (2014) uttrycker det lite annorlunda, han skriver så här "problemskapande beteende är beteende som skapar problem för personer i omgivningen" (s.12).

Socialstyrelsens (2010) skriver om olika benämningar på det författarna har valt att kalla utagerande. Dessa benämningar är och har varit t ex externaliserade beteendeproblem, socio-emotionella svårigheter, aggressivt-utagerande beteende, explosivt beteende, hyperaktivitetssyndrom med flera. Det de har gemensamt är att de signalerar att barnet har svårigheter med de sociala relationerna och med att styra sina känslor.

I Socialstyrelsen (2010) kan man läsa att dessa barn ofta väcker irritation, besvikelse och ilska hos både pedagoger och andra barn men beteendet blir ett problem även för barnet och dess situation och till och med för deras framtid.

I studien används begreppet barn som uppvisar utagerande beteende istället för vanliga benämningar som barn med utagerande beteende eller barn som är utagerande. Anledningen till denna benämning är att försöka undvika att kategorisera barn och istället använda ett begrepp som visar på beteendet istället för att barnet är utagerande. Greene (2006) menar att utagerande beteende är tecken på bristande färdigheter som barnet kan utveckla och inget som måste vara beständigt.

Att stämpla barnet som utagerande är något man i studien vill undvika. Studien visar på hur pedagoger tänker och samspelar med barn som uppvisar ett utagerande beteende men studien har inte för avsikt att stämpla dessa barn som problembarn utan visa på färdigheter hos barnet som behöver utvecklas. Börjesson och Palmblad (2003) skriver att det finns risk att personlighetens topografi blandas med ord som skildrar vad man *är* med ord som slår fast vad man gör. I studien eftersträvas att försöka undvika att stämplingar av barnet görs på detta sätt.

Studiens fokus är att se hur pedagoger på en förskoleavdelning tänker och arbetar med barn som uppvisar utagerande beteende. Studien är inspirerad av den etnografiska forskningsansatsen och fältstudier har genomförts där barn och pedagoger följts i sitt dagliga arbete. Huvudsyftet är att se hur pedagogerna samspelar med barnen eftersom arbetet med barn som uppvisar utagerande beteende hör till de vanligaste uppdragen man får som specialpedagog i förskolan och forskning har visat att behovet av kunskap i ämnet är stort.

1.2 Styrdokument

Förskolan har en läroplan (Lpfö 98/10). Den beskriver utförligt den värdegrund som förskolan ska arbeta utifrån och hur denna bör avspeglas i relationerna där.

Förskolans värdegrund Lpfö 98/10

”Förskolan ska ta tillvara och utveckla barns förmåga till ansvarskänsla och social handlingsberedskap, så att solidaritet och tolerans tidigt grundläggs” (Lpfö 98, s.4).

”Förskolan ska uppmuntra och stärka barnens medkänsla och inlevelse i andra människors situation. Verksamheten ska präglas av omsorg om individens välbefinnande och utveckling. Inget barn ska i förskolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning hos någon anhörig eller funktionsnedsättning eller annan kränkande behandling. Verksamheten ska syfta till att barnens förmåga till empati och omtanke om andra utvecklas, liksom öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnadssätt. Barns behov av att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor med andra ska stödjas” (Lpfö 98, s.4).

”Omsorg om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling och lärande ska prägla arbetet i förskolan. Hänsyn ska tas till barnens olika förutsättningar och behov” (Lpfö 98, s.5).

Förskolans uppdrag Lpfö 98/10

”Den pedagogiska verksamheten ska anpassas till alla barn i förskolan. Barn som tillfälligt eller varaktigt behöver mer stöd än andra ska få detta stöd utformat med hänsyn till egna behov och förutsättningar. Personalens förmåga att förstå och samspela med barnet och få föräldrarnas förtroende är viktig, så att vistelsen i förskolan blir ett positivt stöd för barn i svårigheter. Alla barn ska få erfara den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen” (Lpfö 98, s.5).

Skolverkets allmänna råd med kommentarer, Förskola

Som stöd för pedagogerna och cheferna i förskolan kan man läsa i Allmänna råd från Skolverket när man lägger upp arbetet med barnen både på enskilda avdelningar och på hela förskolor. Texterna nedan visar på att grunden i förskolans arbete vilar på en sociokulturell teori och ett relationellt perspektiv (se nedan Tidigare forskning och Teori).

”Barns utveckling är interaktivt och relationellt, dvs. barns lärande och utveckling sker i samspel med omgivningen, i socialt samspel med andra barn och vuxna i förskolans miljö” (Skolverkets allmänna råd med kommentarer, Förskola s.24).

”Enligt läroplanen ska alla barn få uppleva den tillfredsställelse det ger att göra framsteg, övervinna svårigheter och att få uppleva sig vara en tillgång i gruppen. Barngruppen ska ses som en viktig och aktiv del i det enskilda barnets utveckling och lärande. Det är därför viktigt att särskilt stöd som i vissa fall kan behöva ges enskilt till ett barn så långt som möjligt tillgodoses i den ordinarie verksamheten och inte via särlösningar. Därmed blir verksamheten en resurs för barn som tillfälligt eller varaktigt är i behov av särskilt stöd i sin utveckling.

Barns behov av särskilt stöd kan inte förstås som en egenskap hos barnet utan är alltid situationsbundet. Behovet av särskilt stöd är relaterat till vad som händer i mötet mellan barnet och de människor och den miljö som finns samt de aktiviteter som sker i förskolan. Det betyder till exempel att barn kan behöva särskilt stöd i en miljö men inte i en annan. Det handlar också alltid om bemötande, att se barn i behov av särskilt stöd i sin utveckling som subjekt, med samma rättigheter och skyldigheter som andra, och inte som objekt för specialpedagogiska insatser, kompensatorisk träning eller som endast föremål för omsorg och omhändertagande”. (Skolverkets allmänna råd med kommentarer, Förskola, s.31)

Den pedagogiska verksamheten ska anpassas efter alla barn i förskolan. Pedagogerna ska samspela med barnen så de får stöd och utvecklas efter sina förutsättningar och behov.

2. Syfte

Syftet med studien är att beskriva situationer där barn reagerar med utagerande beteenden på en förskoleavdelning samt pedagogernas tankar kring barn som uppvisar utagerande beteende

- Hur tänker och upplever pedagogerna barn som uppvisar utagerande beteende?
- När, var och varför uppstår utagerande/konfliktsituationer?
- Hur samspelar pedagogerna med barn som uppvisar utagerande beteende?
- Hur hanterar pedagogerna utagerande/konfliktsituationer om de uppstår?

3. Tidigare forskning

Den här uppsatsen är skriven inom det specialpedagogiska fältet och litteraturen och forskningen är i första hand vald utifrån ett specialpedagogiskt perspektiv. Här presenteras vad som kan orsaka utageranden hos barn och vad man som specialpedagog och pedagog i förskolan kan tänka på för att underlätta vardagen för dessa barn.

Rundström (2012) menar att specialpedagoger behövs i förskolan, och att pedagoger i förskolan upplever att de inte hinner med barn med sociala svårigheter i den utsträckning som tidigare och att specialpedagogen i Rundströms studie anser att barn med socio- emotionella behov har ökat kraftigt.

Socialstyrelsen (2010) anser att många barn med utmanande beteenden kan använda beteendet som en strategi för att avleda uppmärksamheten från sina egentliga problem som kan vara till exempel språksvårigheter, samspelsvårigheter eller koncentrationssvårigheter. Många av dessa barn utvecklar ett beteende som sätter spår under hela uppväxten och dessa beteendemönster kan utvecklas till antisocialt beteende hos dem som unga vuxna. Därför är det viktigt att hitta strategier som är till hjälp för dessa barn på lång sikt så att de inte hamnar i djupare psykiska problem. Socialstyrelsen (2010, s.13) definierar beteendeproblem så här:

”När barn upprepat bryter mot de regler, normer eller förväntningar som finns i uppväxtmiljön kan man kalla beteendet eller handlingsmönstret för ett *beteendeproblem*”.

Det poängteras i Socialstyrelsen (2010) att det är viktigt att även titta på vad vuxna eller andra barn i omgivningen kan ha för del i barnets utagerande reaktioner för det finns en risk att barn felaktigt blir utpekade som att de har beteendeproblem.

Vidare menar Socialstyrelsen (2010) att bland barn som visar beteendeproblem döljer sig ofta otrygga, missnöjda och ledsna barn som får kämpa med att de ofta blir missförstådda. De känner sig osäkra och rädda och de är beredda att ta strid mot den oförstående omgivningen. De har också ofta svårt att se sin egen del i det som blir problem. Socialstyrelsen (2010) skriver också att barn som visar beteendeproblem ofta söker sig till varandra och att det kan vara så att deras gemensamma utanförskap skapar en gemenskap som blir byggd på felaktiga grunder. Ytterligare en viktig kunskap för att förstå de utagerande barnen är att de själva kan ställa till kaos för att känna igen sig i världen. Folkman (1998) hänvisar till Lorentzon (1991) som säger att det viktigaste då är att barnet får möta en vuxen som möter ilskan och vreden på ett äkta sätt så barnet kan känna att det får förtroende för den vuxne.

Socialstyrelsen (2010) beskriver risk- och skyddsfaktorer. Under vissa förhållanden ökar risken för att ett barn ska utveckla problem av något slag, det kan till exempel vara skilsmässa mellan föräldrar, ekonomiska problem hemma, inlärningsproblem eller samspelsvårigheter i

förskolan. Om bara en riskfaktor finns runt barnet brukar det sällan ställa till varaktiga problem men om flera av riskfaktorerna sammanfaller ökar risken för att barnet ska visa beteendeproblem. Skyddsfaktorer bidrar till att barnets motståndskraft ökar mot belastningar eller dämpar effekten av riskfaktorer, det kan till exempel vara att ha goda kamratrelationer och trygga hemförhållanden.

Socialstyrelsen (2010) beskriver också några exempel på vad som kan vara riskfaktorer i förskolan: Bristande struktur i dagsprogrammet, negativa återkommande tillsägelser till ett barn, vuxenfrånvaro i lek och aktiviteter, misslyckanden som upprepas, negativa upplevelser och konflikter och oro som skapar otrygghet i gruppen. Kinge (2008) ser att det kan finnas en fara i att det finns fler vuxna per barn i förskolan jämfört med skolan. De vuxna kan hjälpa barnen för mycket i att lösa konflikter och jämna vägen så att så lite motstånd som möjligt ska finnas. Detta hindrar barnen från att själva få träna på att lösa konflikter och problemen kamoufleras. Kinge skriver så här om hur hon tänker att man kan göra istället:

”Alternativt kan det därför visa sig fördelaktigt att planera insatserna *tillsammans* med barnet genom en öppen dialog om bl.a. vad som behövs för att det ska lyckas och hur vuxna kan vara till hjälp. På så sätt kan barnet utveckla medvetenhet om sina problem och få tillfälle att ta aktiv del i sin utvecklingsprocess. I ett tillvägagångssätt som betonar medvetandegörande, planering och träning kan man betrakta konfliktsituationer eller provocerande beteende som en pedagogisk möjlighet, ett gyllene tillfälle till lärande och förändring, snarare än något ont som ska förhindras. Om vi lyckas med detta redan i förskolan kan vi bidra till att barnen får en helt annan kompetens att hantera sig själva och hävda sig på ett positivt sätt utan noggrant överinseende från vuxna” (Kinge 2008, s.16).

Dessa tankar stämmer väl överens med vad Greene (2012) skriver om hur man ska bemöta explosiva barn. Greene beskriver Plan A, Plan B och Plan C som handlar om när och hur man agerar kring de explosiva barnen.

Plan A handlar i stora drag om att vuxna tvingar fram sin vilja med hot eller kraftfulla tillsägelser, barnet ska lyda. Det är ett ganska vanligt beteende och bemötande av barn som inte förstår eller förmår att göra det den vuxne förväntar sig. Det Greene (2012) menar är att användande av Plan A ofta förvärrar situationen både för barnet och för den vuxne (och gruppen). Han anser också att genom att använda Plan A så missar man möjligheten att få reda på varför barnet inte uppfyller förväntningarna som den vuxne har. Därmed lär sig inte barnet något av det som det kanske behöver träna på, outvecklade färdigheter, som Greene kallar det. Det blir inte heller någon hållbar lösning på de problem som orsakar det störande beteendet. Plan A ska enligt Greene endast användas vid fara för någon annan, barnet själv eller omgivningen.

Plan C innebär att tillfälligt helt ge upp en viss förväntan på barnet. Här löser man inte heller några problem eller lär ut några färdigheter med barnet. Det är inte att ge efter utan det handlar om att förskjuta tillfället då den vuxne i lugn och ro kan prata med barnet. Greene menar att ge efter är att först inleda med Plan A och sedan övergå till Plan C, ungefär som att först säga nej du får inte! för att sen inte låtsas om vad barnet gör med det man sagt. Här hamnar de beteenden som inte är farliga men som inte kräver någon akut insats av den vuxne, vilket till exempel ibland innebär att barnet kan ha egna regler gentemot sina kamrater i gruppen.

Plan B är den som på lång sikt hjälper barnet att förstå och hantera sina känslor och utbrott. Vuxna i barnets omgivning samarbetar och tar upp det som oroar och ställer till problem för och med barnet och ger barnet möjlighet att prata om det tillsammans med en vuxen. Det

handlar om att ge barnet tid att reflektera och prata om det som är svårt att bemästra. Den vuxne ger sin syn på problemet efter att barnet har sagt sitt. Tillsammans ska de hitta en lösning som de ömsidigt tror på för att sedan sätta den i verket. Efter ett par veckor utvärderar den vuxne och barnet sättet de löst problemet på för att se om det fungerat som de önskat. Har det inte fungerat tar man ett nytt samtal och försöker hitta ett nytt sätt att lösa problemet på. Detta är en tidskrävande metod men den är långsiktig och hållbar och det ger barnet delaktighet.

Greene (2012) beskriver barnens beteenden som en omognad i färdigheter (se Bilaga 4), där det blir viktigt att se var det brister för barnet för att på bästa sätt kunna hjälpa det att träna på rätt saker. Det handlar inte om det som i skolan vanligtvis tränas som läsning, skrivning och matematik utan det handlar om andra tankefärdigheter som Greene kallar dem. Det kan vara att kontrollera sina känslor eller att förstå konsekvenser av det man gör, att förstå hur egna beteenden kan påverka andra eller att kunna vara flexibel i sina uttryck vid oro och så vidare. Greene uttrycker det så här: ”De här barnen lider med andra ord av en *utvecklingsförsening*, ett slags inlärningsstörning” (Greene, 2012, s.25).

Greene (2012) resonerar vidare om hur vi hjälper barn med traditionella utvecklingsförseningar och menar att dessa barn med bör bemötas och stödjas på samma sätt. Det innebär bland annat att man gör en bedömning av vilka faktorer som försvårar eller förhindrar inläringen av dessa färdigheter som saknas. Man ger sedan barnen instruktioner i små steg för att de ska kunna hantera det och komma vidare i sin utveckling och vuxna visar också engagemang. Greenes huvudbudskap är att barn gör rätt om de kan.

Evenshaug och Hallen (2001) skriver om antisocialt beteende, aggression och våld. De menar att det är önskvärt att se mer till avsikterna än till konsekvenserna när barnet får utbrott. De skiljer på fientlig aggression och instrumentell aggression. Den fientliga aggressionen är ute efter att skada eller förstöra och den instrumentella aggressionen används som ett medel för att nå målet. Alltså kan samma yttre beteende bero på helt olika orsaker.

Barns utveckling när det gäller samspel handlar i åldrarna 12-18 månader mycket om konflikter men långt ifrån alla slutar med ett aggressivt beteende. Därefter och upp till tvåårsåldern minskar antalet konflikter och barnen försöker lösa de konflikter som uppstår med hjälp av språket. Efter treårsåldern avtar den instrumentella aggressionen om de inte har lärt sig att de får som de vill när de visar aggression. Samtidigt ökar den verbala och ”ge igen” aggressionen. (Evenshaug och Hallen, 2001).

Kinge (2010) betonar vikten av att samtala med barnen som visar störande beteende för att ge dem möjlighet till som hon kallar det ”goda utvecklingsmönster”. Hon menar att vuxna ska prata mindre och lyssna mer för att förstå hur dessa barn har det. Om det berörda barnet får tid för samtal och relationsskapande med sina pedagoger eller andra vuxna kan det vara den avgörande skillnaden som tro på sig själva och motivation. Kinge är kritisk till när vuxna låter sig bli hänförda av en metod eller en teknik för att lösa problem, hon menar att det viktigaste och det enklaste är vuxna som vågar ha relationer till barnen som är sanna och engagerade. Detta slår alla metoder genom att det ger barnet överskott på positiva upplevelser och ger det lust till samarbete.

Hedström (2014) instämmer med Kinge (2010) att det viktigaste inte är den specifika metoden utan att pedagogen har inlevelse och förståelse för barnets behov och svårigheter. Utifrån det känner sig barnet hjälpt, om pedagogen inte visar detta upplever barnet inte att det fått någon hjälp. Hedström hänvisar till Perssons (2012) forskning som visar att det som är

viktigast för barns utveckling, lärande och hälsa är de pedagogiska relationerna mellan förskolepersonal och barn. (Hedström, 2014, s.14).

Enligt Forster, psykolog och forskare i Hedström (2014) är det normalt att barn upp till fyra års ålder kan vara bråkiga och kanske slåss men att man bör ha koll på barn som fortsätter vara bråkiga efter fem - sexårsåldern. Han tycker att man ska leta efter konflikternas orsaker och efter mönster som upprepar sig exempelvis När går det bättre? När går det sämre? När kan konflikter lösas och samspelet fungera utan att barnet slåss?

Forster ger rådet att ingripa snabbt och tyst när situationer uppstår för vid verbala tillsägelser blir barnet ofta mer provocerat, han menar att det viktiga är att den vuxne bryter beteendet. Han håller med Greene (2012) om att barn gör rätt om de kan göra rätt men han vänder sig lite emot att man i Greenes metod: ”fokuserar för mycket på barnets förmåga att vara konstruktivt i varje situation. Därmed kan man bli blind för sin egen roll” (Hedström, 2014, s.27).

Forster i Hedström (2014) kritiserar även den stora tilltron till den verbala inläringen i Greenes (2012) metod där barnet ska pratas tillrätta när det egentligen är den vuxnes beteende som ska ändras. Forster menar vidare att för att förbättra situationen för barn i svårigheter i förskolan är den viktigaste förändringen att minska gruppstorleken. Gruppstorleken har större betydelse än personaltätheten säger han.

Figur 1. Samverkande faktorer (fritt efter figur 18, s. 155 Danielsson och Liljeröth, 2007).

Danielsson och Liljeroth (2007) menar också att för att kunna hjälpa de barn som är i behov av särskilt stöd så måste man vidga sitt handlande och tänkande. Man behöver se på orsakssammanhang som har många komponenter och där det inte är solklart vad som är ursprungsproblemet. Figur 1 visar samverkande faktorer och gör det tydligare vad som kan påverka och orsaka barns beteenden och reaktioner. Man kan börja vart som helst i cirkeln och ofta samspelar flera symtom.

För att leva upp till det som står i Lpfö/98 (se ovan, Styrdokument) och ge barnen i förskolan en bra vistelse där så måste förhållningssättet och öppenheten för olikheter vara tydligt och positivt. Förhållningssättet till barnen menar Danielsson och Liljeroth (2007) blir synligt i bemötandet och samspelet. De menar att det handlar om såväl vilka ord man använder som vilken mimik och gester som visas. Dessutom signalerar man till barnen sitt förhållningssätt genom hur man rör vid dem, hur man står i förhållande till dem och vilket utrymme man ger barnet och hur man tolkar dem. Även Kinge (2010) bekräftar att om människor upplever obalans mellan orden och kroppsspråket så är det kroppsspråket man tar emot och reagerar på.

Folkman (1998) anser att de utagerande barnen ofta pendlar mellan att vara med i det sociala livet och att dra sig undan det och när de är delaktiga i det så gör de det på sina egna villkor. Hon menar att sin osäkerhet övervinner de med hot och slag och det ger dem en plats på kungatronen. Folkman ser att deras osäkra själv färgar av sig på andra i form av konflikter med både barn och vuxna. Hon menar att dessa barn ser andra som motståndare och "laddar dem med sin egen aggressivitet genom vreden de väcker" (s. 98). För att hjälpa de utagerande barnen i detta så menar Folkman att det är viktigt att vuxna är tydliga och förutsägbara och att man står kvar även när det blir bråkigt. De här barnen behöver också omtanke utan villkor, som hon uttrycker det, att vuxna ser barnets behov utan att barnet ska behöva kämpa för det själv. Hon ser också att dessa barn har stort behov av närhet precis som det lilla barnet. Baksidan av det kan bli att barnet som får mycket närhet av en vuxen kan känna en slags äganderätt till den som det tycker om vilket kan skapa svartsjuka när andra barn närmar sig den vuxne.

Folkman (1998) hänvisar till Raundalen (1997) där han hävdar att små barns aggressivitet ofta finns kvar under uppvuxen och att det kan övergå i antisocialt beteende och kriminalitet (Jfr Socialstyrelsen) och därför är tidiga insatser av stor nytta både för barnet och för samhället. Folkman ser ett viktigt steg i barns sociala utveckling och det är när det vill reparera en relation efter en konflikt, när det vill vara nära igen efter utbrottet. Att fråga de här barnen "Varför?" ger sällan något givande svar, en annan fråga som kan vara lättare att nå fram med menar hon är "Vad ville du"? Samtidigt skriver hon att utan relation till de vuxna så har barnet ingen anledning att bry sig om vad de vuxna säger eller vilka regler de har. Relationen är alltså A och O vilket samtliga författare här ovan instämmer i.

När det gäller de glåpord och kraftuttryck som de utagerande barnen ofta använder förklarar Hejlskov Elvén (2014) det med att de här barnen har svårt att tyda ansikts- och känslouttryck. Därför använder de mycket kraftfullare ord för att få effekt, får de då den effekten har de lyckats. Om man då som vuxen reagerar med att gå i konflikt eller ger barnet ett straff för detta så kommer uttrycket alldeles säkert användas igen. Det man istället ska göra är att "tåla" uttrycken för då kan man arbeta bort dem.

3.1 Sammanfattning

Barn som uppvisar utagerande beteende kan använda beteendet som en strategi för att dölja svårigheter. Dessa svårigheter kan sätta spår under hela uppväxten och kan leda till antisocialt beteende som vuxen.

Man har också kunnat läsa om att det är viktigt att se på omgivningen och vad den påverkar och att det finns risk- och skyddsfaktorer som är viktiga att känna till för att underlätta för barnen som uppvisar utagerande beteenden. Den tidigare forskningen visar också att det kan finnas risker med att vuxna går in och jämnar vägen för barnen i förskolan och att det kan bli ett hinder när de sedan börjar i skolan. Greenes (2012) Plan A, B och C har fått en presentation och hur de kan vara till hjälp för barnen och pedagogerna att hitta ett sätt att samarbeta. Danielsson och Liljeroth (2007) skriver om samverkande faktorer för att skapa förståelse för barnen som uppvisar utagerande beteende.

Huvudbudskapet i den tidigare forskningen är att det viktigaste är att skapa goda relationer till barnen och att man som vuxen har ett bemötande och förhållningssätt som respekterar barnen.

4. Teorianknytning

Studien tar sin grund i den sociokulturella teorin eftersom den intresserar sig för hur sociala praktiker formas och hur olika tankar och idéer kommer till uttryck i praktiken. Säljö (2000) skriver att samspelet mellan kollektivet och individen är i fokus i den sociokulturella teorin. Den sociokulturella teorin handlar om lärandets villkor i institutionella miljöer, i denna studie förskolan (Säljö, 2000).

Säljö (2000, s. 13) anser att lärande handlar om vad individer och kollektiv tar med sig från sociala situationer och brukar i framtiden. Även Hundeide (2006) menar att för att förstå barnets utveckling måste man också titta på dess sociokulturella kontext. I det sociokulturella perspektivet ses barnet som en social person. Barnet behöver en eller flera andra personer det känner förtroende för som kan vägleda och utmana det i dess proximala utvecklingszon, Vygotskij tänker att här sker den intellektuella utvecklingen enligt Evenshaug och Hallen (2010). I sin tur leder detta till det som Vygostkij kallar för ”Yttre samhandling blir till inre operationer” (Hundeide, 2006 s. 7). Detta betyder att barnet i dialog med en annan människa skapar sitt inre tänkande vilket ses som grunden till barnets utveckling. Alltså går barnets utveckling från det sociala till det egna/individuella. Då har barnet lärt sig att utföra en handling på egen hand men den har lärt sig denna genom att först se någon annan utföra den.

I ett sociokulturellt perspektiv har termerna redskap eller verktyg en speciell betydelse (Säljö, 2000). Med redskap/verktyg menas de tre samverkande företeelser när det gäller lärande i ett sociokulturellt perspektiv och de är utveckling och användning av intellektuella redskap, utveckling och användning av fysiska redskap och kommunikation. I denna interaktion är kommunikation mellan människor avgörande. Säljö (2000) hävdar att de kommunikativa processerna är helt centrala i ett sociokulturellt perspektiv. När det gäller lärande och utveckling måste samspelet mellan den institutionella och individuella kommunikationen förstås för att se hur de båda nivåerna utgör förutsättningar för varandra. Säljö (2000) menar också att kunskap i ett sociokulturellt perspektiv ofta är ett resultat av kamp och engagemang i sociala kontexter.

Vygotskij (1978) menar enligt Evenshaug och Hallen (2010) att ett barn kommer till världen med några grundläggande förmågor som uppmärksamhet, varseblivning och minne och att det sedan är kulturen som omformar dessa till mer avancerade mentala funktioner. Barnen får lära sig hur och vad de ska tänka genom omgivningens värderingar. Vygotskij hävdar alltså att den intellektuella utvecklingen är sociokulturellt betingad.

Hundeide (2006) anser att barnets utveckling är kulturellt styrd och förklarar det så här:

”Därför är barnets utveckling inte enbart en spontan, inifrån driven utvecklingsprocess (det är den också) utan i hög grad en assisterad utveckling där en eller flera kompetenta deltagare som barnet känner tillit för (omsorgspersoner, föräldrar eller kamrater) vägleder och stöttar barnet på vägen in på de arenor och in i de gemenskaper som utgör en naturlig del av dess utvecklingsprocess” (s. 6).

Hundeide (2006) hävdar att för att senare klara att gå i skolan måste barn ha med sig ett ”symboliskt kapital”. Barn måste ha färdigheter som att kunna lyssna och koncentrera sig, ha

strategier för problemlösning, hur man kommunicerar och hur man samarbetar och så vidare. Många barn får med sig detta hemifrån men en del saknar dessa färdigheter och det kallar Hundeide en brist på kunskap om sociala koder. För att stödja dessa barn som saknar färdigheterna för att klara av de sociala koderna behövs socialt stöd och hjälp för att ”bygga upp en ny självförståelse och att skapa en omdefinition av det förflutna och framtiden” (Hundeide 2006 s.31) .

Precis om i den sociokulturella teorin skriver Emanuelsson, Persson och Rosenqvist(2001) om det relationella perspektivet inom specialpedagogiken och menar som Socialstyrelsen (2010, Se tidigare forskning) att man måste titta på de omgivande faktorerna när barn/elever är i svårigheter.

Specialpedagogiska perspektiv

Det relationella perspektivet har fokus på barn/elev, lärare och miljö där läraren ska anpassa sig efter individen och inte tvärtom. Inom detta perspektiv är det också viktigt med långsiktighet när det gäller strategier för arbete med barn/elever i svårigheter. Det i sin tur ställer stora krav på att vuxna runt barnen/eleverna har goda kunskaper om det komplexa i förskole-/skolmiljön och hur den påverkar barnen/eleverna. Inom detta perspektiv ser man alltså att förändringar i miljön kan påverka barnens/elevernas möjligheter att lyckas.

Emanuelsson, Persson och Rosenqvist (2001) hävdar också att inkludering är fokus i det relationella perspektivet. Det vill förena och inte differentiera barn/elever och man ser speciella behov som något socialt konstruerat. I detta perspektiv är man också kritisk till specialpedagogik som verksamhet. Detta perspektiv betonar ”barn/elever i svårigheter” och ställer det mot det kategoriska perspektivet där man säger ”barn/elever *med* svårigheter” som lägger problemet hos barnet/eleven.

Nilholm (2003) använder beteckningen kompensatoriskt perspektiv istället för kategoriskt men dessa två kan jämföras. Nilholm menar att det kompensatoriska perspektivet är det som dominerar inom forskningen och det har sin utgångspunkt inom medicin och psykologi. Man ser här barnet som bärare av problem som måste åtgärdas eller kompenseras på något sätt och man har normalitet som fokus. Inom detta perspektiv är man för diagnoser där man också då skapar problemgrupper, och metoder för att kompensera bristerna hos barnen/eleverna.

Nilholm (2003) beskriver även det kritiska perspektivet och dilemmaperspektivet. Det kritiska perspektivet är kritiskt till det kompensatoriska/kategoriska perspektivet i det att man där urskiljer och tillskriver barnen en ickenormalitet, att man stämplar barnen på det viset. Det kritiska perspektivet menar också att förskolor/skolors svårigheter med att hantera barns olikheter är det som är problemet. Fokus ligger på vad samhället/organisationen gör med olikheterna och att se på olikheter som en tillgång och resurs.

Nilholm (2003) ställer dilemmaperspektivet mot det kompensatoriska/kategoriska och har skapat tre motsatspar:

1. Individ kontra kategori.
2. Brist kontra olikhet och
3. Kompensation kontra deltagande.

Nilholms (2003) beskrivning av dilemmaperspektivet är att detta har tagit utgångspunkt i att kritisera det kritiska perspektivet(som är kritiskt mot det kompensatoriska/kategoriska

perspektivet) och menar att det inte finns några färdiga lösningar eller rätta svar. Det finns alltid för- och nackdelar vilket perspektiv man än utgår ifrån. Nilholm menar att ”dilemman är motsättningar som i egentlig mening inte går att lösa, men som hela tiden pockar på ställningstaganden” (Nilholm, 2003, s.61). Han skriver också att det centrala i dilemmaperspektivet är att alla utbildningssystem som är moderna står inför vissa grundläggande dilemman. Som exempel tar han upp lärande, är det en aktiv handling av eleven som skapar kunskap och förståelse av världen eller är det en överföring av kunskap från till exempel en pedagog? Båda dessa synsätt behöver diskuteras för att inte ge en ensidig bild av vad det handlar om när frågan är så komplex. Det som är centralt att studera i dilemmaperspektivet är tre faktorer, det är politik, mikropolitik och undervisning. Med mikropolitik menar Nilholm att det finns olika ideologier och intressen hos de som arbetar i förskolor och skolor och att det är svårt att få till ett gemensamt tänkande kring till exempel inkludering.

4.1 Sammanfattning

Studien utgår från den sociokulturella teorin som innebär att man studerar hur sociala praktiker formas och hur olika tankar och idéer tar sig uttryck i praktiken. När det gäller lärande och utveckling måste man i den sociokulturella teorin förstå samspelet mellan människor.

Studien har också fokus på det relationella perspektivet som ser till lärande och utveckling i sin helhet där pedagog, barn och miljö samspekar och där inkludering är centralt.

5. Metod

Här beskrivs hur studien har planerats och genomförts samt hur materialet har bearbetats och analyserats. De etiska aspekterna diskuteras också.

5.1 Val av metod

Studien är inspirerad av en etnografisk forskningsansats. Vi har befunnit oss på fältet och observerat pedagoger och barn i deras vardagsmiljö i förskolan. Studien bygger på deltagande observationer och halvstrukturerade intervjuer. Fangen (2005) hävdar att man måste delta som observatör för att få trovärdig data. Fangen menar att idealet är att smyga naturligt in i det sociala sammanhanget för att minska riskerna att de övriga störs av observatörens närvaro. Fangen (2005) skriver vidare att det inte behöver innebära att man som forskare behöver delta i samma aktiviteter som de man observerar deltar i.

5.2 Urval

Det visade sig att det var svårare att få en barn-/pedagoggrupp att delta i studien än väntat. Kontakt togs med både specialpedagoger och förskolechefer för att höra om det fanns lämpliga grupper för studien. Det fanns lämpliga grupper men av olika anledningar valde man att inte delta. Så småningom fick vi dock kontakt med en förskollärare som var positiv. Med pedagogernas tillåtelse och förskolechefens godkännande började arbetet med att lämna information till och godkännande av föräldrarna. Inom en vecka skedde första träffen med pedagogerna. Ingen av föräldrarna nekade till sitt barns deltagande i studien.

Fangen (2005) menar att urvalsprocedurerna i kvalitativ forskning inte följer lika stränga regler som i kvantitativ forskning eftersom man aldrig uppnår ett i statistisk mening representativt urval. Här är poängen mer att hitta ett bra exempel som kanske kan återfinnas i andra varianter på andra ställen. Stukat (2005) anser att urvalsförfarandet blir annorlunda i kvalitativa studier. I dem är man inte lika intresserade av i statistisk mening representativa urval. Eftersom undersökningsgruppen är liten är det viktigt att undvika eventuella bortfall. Även om vi fått arbetslagets godkännande innan studiens början kan de när som helst hoppa av. Stukat (2005) hävdar att man bör göra en bortfallsanalys om så sker och diskutera hur det kan påverka resultatets tillförlitlighet även i kvalitativa studier med få informanter. Man bör ställa sig frågor som: Vem ville inte vara med? Varför inte? I den här studien blev det inte aktuellt med någon bortfallsanalys då samtliga var närvarande.

Presentation av observationsgruppen

Förskolan ligger i ett litet samhälle strax utanför en mellanstor stad i Västsverige där befolkningen är relativt homogen.

Observationsgruppen bestod av 25 barn i åldrarna fyra till fem år och fyra pedagoger, alla med förskolläraryr utbildning. Barngruppen har en ganska jämn fördelning mellan pojkar och flickor, några fler är pojkarna. En av pedagogerna arbetar som resurs med ett barn som uppvisar utagerande beteenden. Arbetslaget är ganska nytt, endast en pedagog har arbetat på avdelningen under några år. Avdelningen är uppdelad i sex olika rum och en hall. Barnen får välja i vilket rum de vill vara och de får röra sig fritt mellan de olika rummen. Ett av rummen som de har döpt till "lilla rummet" ligger inte i direkt anslutning till de andra rummen.

På förskolan finns ytterligare två avdelningar, en med småbarn i åldrarna 1-2 år och en avdelning med barn i åldrarna 2-3 år. Förskolechefen kommer till förskolan ett par dagar i veckan. Pedagogerna säger att de ”har en fantastisk chef” och det inverkar på deras möjligheter att få hjälp när de behöver för barngruppens skull. Pedagogerna säger också att de ”trivs jättebra tillsammans men vi har inte arbetat så länge tillsammans än” vilket de menar kan göra att det inte alltid blir som de önskar med barngruppen.

5.3 Genomförande

Innan studien startade

Fangen (2011) säger att det ”alltid råder lite oklarhet” innan man skapat kontakt med de man ska studera och att deras inställning till såväl den akademiska världen och till dig som person kan inverka både positivt och negativt. Hon menar också att det är viktigt att man presenterar sig själv och sin studie på ett förtroendeingivande sätt. Fangen (2005) skriver att det är viktigt att bygga upp ett förtroende med studiens informanter för utan förtroende kommer man som forskare aldrig att uppnå ett ordentligt tillträde och observationerna kommer därmed att bli ytliga. Hon skriver också att ett första möte före man börjat observationerna kan göra att deltagarna känner sig avslappnade och att man kan prata som jämbördiga. Vidare skriver Fangen (2005) att huvudsyftet med det första mötet är att presentera sig själv och sin studie på ett begripligt och förtroendeskapande sätt för att få informanterna att tillåta dig att studera dem och följa dem i deras sysslor under en tid.

Därför valde författarna/observatörerna i denna studie att åka ut till förskolan en förmiddag, då de flesta av pedagogerna som skulle vara med, var på plats. Under den tiden som besöket varade presenterades studien och hur mycket tid som författarna/observatörerna bedömde det skulle ta. Datum bestämdes för samtalen/intervjuerna och missivbrev lämnades ut till pedagogerna samt information till föräldrarna till barnen på avdelningen.

Informationsbrevet till föräldrarna innehöll också en möjlighet för dem att avsäga sig sitt barns medverkan i studien. Både missivbrevet och föräldrainformationen var förberedda så själva besöket skedde snabbt in på första kontakten och studien var igång inom en vecka.

Observationer

Studien bygger på tre heldags – och två halvdagsobservationer med uppföljande intervjuer. Heldagsobservationerna har startat efter frukost då de flesta barn har kommit till avdelningen och avslutats på eftermiddagarna efter mellanmål när många barn gått hem. Halvdagsobservationerna har startat efter lunch och slutat under den fria leken efter mellanmål. Ett observationsschema var förberett för att tydligt rikta in vad som skulle tittas på under observationerna, rubrikerna på schemat var Plats, Händelse, Konflikt/Utagerande. Stukat (2005) menar att det kan vara svårt att göra ett bra schema för observationer och att många misslyckas några gånger innan de hittar rätt. Observationsschemat som användes i denna studie fungerade bra med de rubriker som valts. Observationerna i barngruppen har dokumenterats under själva observationerna, eller i direkt anslutning till dessa (se bilaga nr.3)

Observationerna har skett vid olika tidpunkter och aktiviteter för att ge en bild av så stor del av verksamheten som möjligt. Observationerna har fokuserat på situationer som uppstår med barn som uppvisar utagerande beteende och på samspel mellan pedagog och barn. Fangen (2005) anser att fältstudier gör det möjligt att tillägna sig kunskap genom förstahandserfarenheter och att sådana direkta erfarenheter kan förbättra forskarens förståelse och tolkning av fältet.

Fangen (2005) menar också att ett överordnat syfte med deltagande observationer är att beskriva vad människor säger och gör i kontexter som man som forskare inte själv har strukturerat. Båda observatörerna har studerat de utagerande situationerna samtidigt, detta kan vara till både fördel och nackdel. Fördelen är att man kan se samma situation från olika håll men två observatörer kan också påverka barnen negativt eftersom det blir två nya personer i gruppen. Å andra sidan kan det också påverka barnen och pedagogerna så att det blir lugnare eftersom det blir större vuxentäthet. Det i sin tur kan leda till ökad trygghet och bli ett begripligt och förtroendeskapande sätt att få informanterna att tillåta observatörerna att studera dem och följa dem i deras sysslor under en tid. Fangen (2005) anser att efter deltagande observationer kan man sedan ställa frågor till deltagarna som man vet är nyttiga att ställa, utifrån vad man har sett.

Betydligt färre barn än förväntat var på förskoleavdelningen under observationsperioden som var utspridd över tre veckor, uppdelat på tre heldagar och två halvdagar. Detta berodde på att många av barnen var sjuka. På grund av detta blev det ett lugnare tempo och färre konflikter enligt pedagogerna, vilket i sin tur kan ha påverkat observationsmöjligheterna av konflikter och utageranden.

I vanliga fall är det 25 barn på avdelningen de flesta dagarna i veckan, när observationerna gjordes var det mellan 10 och 15 barn i gruppen, sista dagen för observationer var det 21 barn. Under observationstiden var det också fint väder så pedagogerna valde att vara ute mycket med barnen både på för- och eftermiddagar och utomhus blir det ofta färre konflikter enligt pedagogerna. I studien sker en fjärdedel av konflikterna ute, vilket i detta fall styrker det pedagogernas uppfattning om att det är färre konflikter utomhus.

Alla observerade konflikter/utageranden utom en har skett i den fria leken.

Att vara en "fluga på väggen" var betydligt svårare än väntat. Vid flera observationstillfällen var observatören ensam med barnen i ett rum och när det uppstod en konflikt eller ett utagerande beteende kunde observatören inte bara stå och se på utan fick vid ett flertal tillfällen ingripa för att ingen skulle bli skadad. Detta kom upp i samtal med pedagogerna på avdelningen och det de sa när det samtalades om detta var "Var var vi då?"

En del av barnen blev också fästa vid observatörerna och ville ha med dem i sina lekar och aktiviteter. En pojke sa vid ett tillfälle till en av observatörerna "Vad är det du heter nu igen? Jag vill att du kommer in här så att jag får lära känna dig!". Det är som observatör svårt att värja sig för barnens inbjudningar och charm men för att få syn på samspelen och utagerandena på avdelningen var observatörerna tvungna att rotera mellan rummen och ha så god uppsikt som möjligt och tänka på sin roll som observatör och inte pedagog i det här fallet. Båda observatörerna har många års erfarenhet av att arbeta på förskola och det har gjort att de ibland glömt bort att de är observatörer och "lagt sig i" samtal och lekar och det kan ha påverkat samspel, utagerande och konflikter.

Ett annat dilemma som uppstod några gånger var att barnen själva kom och frågade vad observatörerna gjorde på deras avdelning. Dilemmat var då att svara så ärligt som möjligt utan att säga för mycket eller utsätta barnen för svar som skulle kunna ge dem huvudbry. Svaret de fick var ofta att observatörerna var där för att titta på vad de gör på dagarna och vad de leker.

Som observatör kan det också vara svårt att hålla sig helt neutral inför det pedagogerna säger och gör, det är lätt att dras med i den sociala stämningen som råder på avdelningen och vara med och uttala sina åsikter. Särskilt tydligt blev det vid en utevistelse då fem pojkar hade brottningsmatcher som var ganska våldsamma i observatörens ögon och där pedagogerna diskuterade hur den här leken skulle få fortsätta eller inte och deras syn på pojkar som mäter sin styrka.

Intervjuer

Efter observationerna och förberedande analyser av resultatet intervjuades pedagogerna i grupp för att diskutera situationer och vad som har skett i samspelet mellan barnen och mellan dem och barnen. Kvale och Brinkmann (2009) menar att forskningsintervjun är ett professionellt samtal som bygger på vardagslivets samtal, den är en intervju där kunskap konstrueras i interaktion mellan intervjuaren och den som blir intervjuad. Det är ett utbyte av åsikter mellan personer som samtalar om ett tema av ömsesidigt intresse. Även under dessa intervjuer har vi varit med båda två och haft en lika aktiv roll som intervjuare. Vi är medvetna om att maktfaktorn kan bli större när man är två intervjuare.

Pedagogerna har varit lika pratsamma allihop, ingen har suttit tyst och ingen har tagit över samtalen. Samtalen har varit upplagda så att alla pedagogerna utom resurspedagogen har suttit runt ett bord i ett rum på avdelningen. Alla samtal har spelats in och de har tagit ungefär en timme vardera. Observatörerna hade inför varje samtal pratat igenom observationen som skett dagen innan och hittat situationer som frågor kunde ställas kring. Frågorna var öppna till sin karaktär och följdfrågor uppstod under samtalens gång.

Tre samtal har observatörerna haft tillsammans med arbetslaget där tre av pedagogerna har deltagit. Ytterligare ett samtal har skett tillsammans med pedagogen som arbetar som resurs. Så totalt fyra samtal har hållits med pedagogerna på avdelningen.

Observatörerna ville ha samtalen med pedagogerna så nära inpå observationerna som möjligt för att situationerna skulle vara färskare i minnet för alla som deltog i samtalen. Detta för att pedagogerna skulle kunna ge sin bild av situationerna utan att de hunnit försvagas eller påverkat för mycket. Detta gick att ordna på förskolan med hjälp av de andra avdelningarna som tog hand om barnen utomhus.

Vid första och tredje samtalet deltog tre pedagoger och vid det andra bara två på grund av att den tredje var hemma med sjukt barn. Observatörerna använde sig av halvstrukturerade intervjuer. Samtalet/intervjun med resurspedagogen gjordes i samband med en observation och gick till på samma sätt som med gruppen. Att denna pedagog inte deltog under gruppsamtalen/intervjuerna berodde på att hon hade ledig dag.

Kvale (2008) anser att intervjuer är ett slags hantverk som ställer höga krav på intervjuarens kompetens och förberedelser. I denna studie innebar det att observatörerna läste in litteratur innan frågorna skrevs ner. Allt det tekniska och praktiska var förberett, det fanns en iPad att spela in på och att rummet var i ordningsställt innan intervjuerna startade. Kvale (2008) menar vidare att den öppenhet som finns i intervjuerna skapar både flexibilitet för intervjuaren och ger också stora möjligheter till att använda och utveckla sin intuition och kunskap i stunden. Många av frågorna som ställdes under samtalen i denna studie blev till under själva stunden och gav djupare svar på vissa frågor. Likaså blev bristen på uppföljande frågor ibland ett tomrum. En önskan hade varit att fler frågor ställs för att fördjupa förståelsen vid analysen senare. I det stora hela är frågorna ställda och besvarade på ett tillfredsställelse sätt och har täckt in syftet med studien.

Efter observationerna satte sig observatörerna och gick igenom dem tillsammans och diskuterade vad man hade sett och hört vilket gav en första analys av skeenden i gruppen. Detta blev ett bra underlag att ställa frågor utifrån till pedagogerna vid efterkommande dags samtal/intervju. Pedagogerna kunde förklara vissa situationer som observerats och ge en annan förståelse för vad som hände till observatörerna. Samtalen spelades in på en iPad och de tog som planerat cirka en timme vardera.

Med tanke på den begränsade tiden för studien så har materialet från observationerna blivit färre än önskat. Mättnaden av information fick styras av tiden och inte av mängden information och det kan också påverka resultatet. Fangen (2011) berör detta och hänvisar till Beckers (1970) som pratar om datas tillräcklighet det vill säga när forskaren upplever att inte hon längre får in något nytt vid sina observationer, till detta stadium kom inte denna studie. Därmed inte sagt att det som kommit fram har dålig kvalitet. Även gruppsamtalen hade kunnat fortsätta och därmed få tid och utrymme till att ställa ännu mer djuplodade frågor men därtill räckte inte heller tiden.

5.4 Bearbetning och analys

Efter samtalen lyssnades de igenom och därefter transkriberades dem i sin helhet. Detta skapade ett lärande för observatörerna om vad som sagts och för att försöka hitta en början till kategorier/teman som återkom. Transkriberingen var ett tidskrävande arbete men var nödvändig för att få en djupare kunskap om samtalen och pedagogernas tankar.

Transkriberingen delades upp mellan observatörerna så att de tog två samtal/intervjuer var, inräknat den med resurspedagogen. Under lyssnandet och skrivandet skapades det kunskaper hos observatörerna om vad pedagogerna diskuterade och mönster kunde skönjas.

Nästa steg var att lyssna och läsa igenom samtalen/intervjuerna och läsa igenom observationerna flera gånger för att hitta mönster och kategorier. Av dessa mönster och kategorier som hittades samlades observationsbeskrivningar som styrkte det observatörerna funnit och citat från pedagogerna som styrkte intervjuernas kategorier.

Kvale (2008) skriver om olika steg i analysen av materialet och det femte steget han beskriver hade varit intressant att göra i denna studie för att ännu mer förtydliga vad pedagogerna sagt och menat med det de uttryckt. Det skulle ha varit att göra ytterligare en intervju efter analys och tolkning av materialet. Bearbetningen och analyserna av materialen har tagit mycket tid i anspråk men har också gjort att resultatet klarnat.

För blivande specialpedagoger har metoderna som använts (observationer och samtal/intervju) liknat det som kan komma att bli en arbetsmetod för att vara till hjälp för barn och pedagoger i förskolan. Med det menar författarna/observatörerna att observationerna gjorts vid flera tillfällen och vid olika tidpunkter under dagen för att därefter analyseras och reflekteras av observatörerna. Mönster och händelser blev tydliga och blev grunden till de gruppsamtal/intervjuer som sedan gjordes i arbetslaget där observatörerna var samtalsledare och ställde frågorna, precis som en specialpedagog skulle kunna tänkas göra under till exempel ett handledningsuppdrag. Reflektionerna och samtalen blev sedan en ny grund tillsammans med nya observationer till ytterligare samtal, allt för att försöka synliggöra arbets sätt, bemötanden, beteenden och områden som kan behöva förändras eller förbättras. Stukat (2005) skriver att observationsundersökningens resultat ofta är lätt att förstå för det är konkret och det utgör en stabil grund för vidare resonemang och tolkningar.

Eftersom studien endast skett på en förskoleavdelning är den inte generaliserbar. Reliabiliteten i studien är god dels genom de deltagande observationerna där första handsinformationen blev material. Vidare genom att ta upp det som blivit synligt under observationerna och diskutera och samtala om det med pedagogerna i gruppen.

I studien följdes inte enbart pedagogerna. Barnens utageranden/konflikter har ibland observerats även då pedagogerna inte varit närvarande vilket gjort att samspelet mellan barn och pedagoger uteblivit i det direkta konfliktskedet.

5.5 Etiska aspekter

I studien används Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska krav, *konfidentialitetskravet informationskravet, samtyckeskravet och nyttjandekravet*.

Studien är genomförd i ett arbetslag på en förskola. Stadens, förskolans och avdelningens, barnens och pedagogernas namn är inte nämnt för att inte avslöja någons identitet. De namn som används är fiktiva. Pedagogerna kommer att kallas Viola (V), Lena (L), Katja (K) och Gabriella (G). Vi har också i möjligaste mån tagit bort individuella kännetecken hos dem som deltar i studien.

När observatörerna hade fått kontakt med arbetslaget skrevs ett missivbrev som personligen lämnades till pedagogerna så att de fick inblick i vad det var de skulle delta i. Samtidigt lämnades brev till alla föräldrar med information om studien och vad det var de skulle godkänna om de ville att deras barn skulle få delta. De barn som hade skilda föräldrar fick två brev så att båda föräldrarna fick kännedom om studien. Fangen (2005) skriver att vårdnadshavares medgivande behövs när barn under 16 år ska delta i forskningen. Fangen (2005) betonar också att man som forskare bör vara extra varsam när man observerar barn eftersom de har svårt att tillvarata sina egna intressen.

Björndal (2002) skriver om det etiska ögat och menar att uttrycket ”att ta i akt” ska vara mottot när man utför observationsarbete. Med det menar han att man ska visa respekt för de personer man observerar. Barnen i studien frågade vid ett par tillfällen vad observatörerna gjorde på deras avdelning. Det kändes viktigt att tala sanning men ändå inte säga för mycket så svaret de fick från observatörerna var att de var där för att titta på och se vad de leker i förskolan. Ett svar som barnen accepterade.

Det kunde kännas oetiskt att gå och leta efter konflikter/utageranden, nästan som att man ville att det skulle hända något. Någon gång fick observatörerna frågan om det var okej för dem att pedagogerna skickade ut barnen eller om det skulle störa observationerna av konflikter/utageranden eftersom det oftast var fler konflikter inomhus. Som observatör i det läget var det barnens bästa som var för ögonen och inte studiens.

5.6 Sammanfattning

Metoderna som använts i denna studie är deltagande observationer och halvstrukturerade intervjuer. Det var svårt att hitta en grupp som ville delta i studien och därför kom den igång något senare än förväntat. Fangen (2005) anser att urvalet vid en kvalitativ studie inte följer lika stränga regler som vid kvantitativ forskning utan att det viktiga är att hitta bra exempel från verkligheten. Studien är gjord i en mellanstor stad i Västsverige i där befolkningen är relativt homogen. Barngruppen som studerats har i normala fall 25 barn mellan fyra och fem år men under observationstiden var många sjuka. I gruppen jobbar fyra pedagoger varav en är resurs.

Innan studien kunde börja hälsade observatörerna på gruppen en förmiddag och presenterade sig och lämnade ut missivbrev och information. Studien pågick under tre veckor och under olika tider på dagen. Alla observationer skrevs ner på plats i en observationsmall med rubrikerna Plats, Händelse och Konflikt/utagerande. Båda observatörerna har observerat samtidigt och båda har gemensamt genomfört intervjuerna. Allt material har transkriberats och analyserats för att finna ett resultat.

Fyra intervjuer har gjorts, tre av dem med tre pedagoger och den fjärde med resurspedagogen. Frågorna var öppna till sin karaktär och svaren gav ibland förklaringar på vad som skett under observationerna. Intervjuerna gjordes i nära anslutning till observationerna och spelades in. Studien är inte generaliserbar men visar på hur pedagoger kan arbeta med barn som uppvisar utagerande beteende.

6. Resultat

Detta avsnitt kommer att ge en inblick i vilka olika utageranden och konflikter som uppstod under observationerna, dessutom kommer resultatet av intervjuerna att presenteras. Olika kategorier har blivit synliga under analyserna av både observationerna och intervjuerna och de blir redovisade här. Under observationerna blev observatörerna vid flera tillfällen själva tvungna att ingripa vid utageranden/konflikter för att de var de enda vuxna i närheten.

6.1 Resultat av observationer

Nästan tre fjärdedelar av konflikterna/utagerandena hände inomhus. De skedde i fem av de sex olika rummen på avdelningen och i olika leksituationer med undantag från ett tillfälle då utagerandet/konflikten skedde vid mellanmålet. Det enda rummet som observatörerna inte såg någon konflikt/utagerande var där pedagogerna mest befann sig, rummet i centrum av avdelningen.

Stora rummet

I det största rummet inträffade en fjärdedel av inomhuskonflikterna/utagerandena. Detta rum var möblerat med två soffor och en bokvagn plus matbord och en liten hylla för leksaker. Konflikterna i detta rum handlade bland annat om att barnen inte klarade av att stå i kö för att vänta på sin tur vid höjdhopp eller vem som skulle sköta ljudet när de lyssnade på musik från en CD-spelare. En konflikt/utagerande skedde när barnen inte kom överens om vad de egentligen lekte och skulle leka, rollerna var oklara och de började ropa åt varandra för att sedan börja jagas. Här var det konflikter mellan både flickor och pojkar.

Exempel:

Fem barn var inne i det gröna rummet och lyssnade på musik och dansade. Tindra vill sköta Cd-spelaren och det ville även Oskar. De började med att prata med varandra och säga att de vill byta låt och båda ville göra det samtidigt. Tindra blev så arg på Oskar att hon slog till honom på näsan så han blev ledsen. Katja kom och tröstade Oskar och Tindra hade gått och satt sig i soffan och hon grät hon med.

Här använder barnen först språket för att försöka kommunicera med varandra men ganska snart blir de så irriterade på varandra att flickan tappar fattningen och slår till sin kompis. När pojken börjar gråta hör en av pedagogerna det och kommer till rummet och tröstar honom. Innan dess hade barnen lekt ensamma i rummet och pedagogerna var i rummen intill.

Byggrummet

En fjärdedel av inomhuskonflikterna/utagerandena hände i byggrummet. I detta rum fanns träklossar, plastbyggbitar och bilar och ett matbord. Här handlade konflikterna bland annat om städning men också om vilka lekregler som gällde när några pojkar lekte "Jage". En konflikt var vid mellanmålet då de satt där för att äta. Vid mellanmålet var konflikten/utagerandet mellan en pojke och en pedagog och vid de andra tillfällena var det mellan pojkar.

Exempel:

Katja sitter inne i ett eget rum med fem barn runt bordet, det serveras smörgås och mjölk till mellanmål. Katja låter barnen få välja varsin macka som de ska smöra själva, alla tar varsin och Katja frågar vad de vill ha att dricka, vatten eller mjölk.

Barnen börjar smöra sina smörgåsar och Niklas säger till Katja "bre min smörgås"! Katja svarar att "du får nog fråga lite trevligare om jag ska hjälpa dig, och sen är det bra om du försöker själv för nu ska du snart börja skolan". Niklas blir jättearg och skäller på Katja och säger att hon måste smöra hans smörgås, "varför måste jag alltid göra själv och varför får jag aldrig någon hjälp"? Skriker han. Han går ifrån bordet och sätter sig i ett hörn av rummet och tjuvar.

Katja går och sätter sig bredvid honom och förklarar att hon kan hjälpa honom om han bara sätter sig vid bordet, hon är lugn och det lugnar honom. Efter en stunds övertalning kommer Niklas tillbaka till bordet och får syn på att en av flickorna har en dubbelmacka som hon har gjort själv och då säger Niklas till Katja "Jag vill ha en macka till"! Men Katja förstår inte att han syftar på dubbelmackan som flickan har gjort och svarar honom "Du har ju en macka, ät upp den först så får vi se om du orkar en till sen". Niklas blir irriterad och säger "men jag vill ha en macka till nu"!!! Katja svarar "Ät upp den du har så ska du få en till sen". Niklas bryter ihop, blir arg och skriker och pekar mot flickan som dessutom har mjukost på mackan och Katja frågar om det är mjukost han vill ha? Neej skriker Niklas och pekar och viftar mot flickan, då tittar Katja på flickans smörgås och ser att den är dubbel och frågar Niklas om det är en dubbelmacka han vill ha? Niklas nickar och lugnar sig, Katja hjälper honom att göra en dubbelmacka och sen äter han nöjd och glad.

När han ätit en bit av dubbelmackan säger han till Katja "när jag blir stor ska jag flytta hem till dig, då ska jag bråka med Kurt(Katjas sambo) och vi kommer att säga till varandra, jag vill ha Katja!! Nej det är jag som vill ha Katja!!...."

I det här fallet handlar det om en pojke som har svårt med motgångar i vanliga fall och Katja är van att hantera Niklas utbrott. De kommunicerar verbalt med varandra hela tiden men de pratar förbi varandra. Samtidigt som pojken vill ha hennes totala uppmärksamhet ska hon också hinna hjälpa och uppmärksamma fyra barn till runt bordet.

Lilla rummet

En sjättedel av inomhuskonflikterna/utagerandena utspelade sig i det rummet som låg längst bort på avdelningen, där man inte såg eller hörde vad som hände om man inte gick dit. Då handlade konflikterna/utagerandena om kojbygge vid olika tillfällen och det var pojkar som lekte.

Exempel:

Niklas har byggt en stor koja av de stora plastbyggklossarna som finns på avdelningen. Han blir också den som bestämmer vem som får komma in i kojans och vem som får vara utanför den och titta in för han är kung. Han släpper in Erik och de pratar med varandra där inne. Lukas som inte var välkommen in i kojans sätter sig utanför, mitt emot Erik, och tittar in genom ett fönster samtidigt som han räcker ut tungan åt honom. Erik börjar gråta och både han och Lukas börjar boxas genom fönstret på kojans. Observatören var ensam vuxen där inne och fick gå och avbryta pojkarnas bråk. Lukas som satt på utsidan av kojans gick lätt att komma åt och flytta på fysiskt och han lyftes där ifrån. Lukas sa, när han lugnat sig lite, till en av de andra pojkarna som var utanför kojans, "kom vi är slavar, vi äter havregrynsgröt"! Sen fortsatte leken.

Att Niklas var kung var det inte någon som ifrågasatte, han hade hittat på leken och byggt kobjan. Erik som fick vara med i kobjan är yngre än de andra pojkarna och en ofta vald kompis av Niklas. Vid flera andra konfliktsituationer/utageranden där Erik varit inblandad har han börjat gråta och de andra pojkarna har genast backat undan men den här gången fortsatte Lukas att bråka med honom. Denna situation var det inte någon av pedagogerna på avdelningen som hörde.

Övriga rum

Resterande fjärdedel av konflikterna/utagerandena förekom i legorummet och i målarrummet. I målarrummet var konflikten/utagerandet mellan flickor, i matsalen mellan pojke och pedagog och i legorummet mellan två pojkar.

Exempel:

Agnes och Amelia satt i målarrummet och målade på en gemensam teckning på ett golvstående målarstaffli..... De skrattade och hade roligt.

När de satt där och hade roligt kom Elin in i målarrummet med Alicia och de ställde sig och tittade på när flickorna målade. Ganska snart tröttnade Elin på att stå där och titta på och sa till Alicia "Ska vi gå"? Men det ville inte Alicia som stod kvar och tittade när Agnes och Amelia målade. Elin ställde sig närmare Agnes och knuffade lite på henne med armbågen, sen med rumpan och under tiden pratade hon med Agnes och sa bland annat "Brukar inte du leka med Alicia"? När hon inte fick mer än ett nej från Agnes vände hon sig mot Alicia och sa, ska vi gå dit och pekade på bänken bakom de målade flickorna och det ville Alicia. Elin tog upp vattenfärgskakor och tittade på dem så sa hon till Alicia, "ska vi kasta dem"? "Ja" svarade Alicia och så tog de några färgkakor var och kastade i en papperslåda som stod på bänken. Observatören ingrep och sa till dem "hör ni flickor om ni kastar dem så där så går ju de sönder, låt bli det är ni snälla". De lämnade färgkakorna och gick och ställde sig vid målarstaffliet igen, Elin petade på Agnes och stod väldigt nära henne hela tiden. Tillslut ställde Elin sig mellan Agnes och Amelia och doppade sitt finger i den vita lite smutsiga färgen och därefter satte hon fingret på teckningen. Agnes och Amelia sa ingenting. Elin och Alicia lämnade rummet.

Det här är ett exempel på utagerande utan att det blev någon uttalad konflikt. Elin ville uppenbarligen få igång en reaktion hos Agnes men tack vare hon höll sig lugn uteblev "explosionen" och Elin gav upp. En konflikthantering barn emellan som fungerade.

Utomhus

En del av de konflikt-/utagerandesituationerna som inträffade under observationerna skedde utomhus i den fria leken. Gräsmattan mellan klätterställningen och hinderbanan var den mest frekventa konfliktplatsen. De konflikter/utageranden som skedde var i lek där pojkar hamnade i konflikt med varandra när de lekte "Jage", hade brottnings och boxningsmatcher och när de spelade fotboll. En konflikt/utagerande var mellan en pojke och en pedagog vid lek i sandlådan där också resten av barnen var för tillfället.

Exempel:

Det leks både jagelek och brottning bland några av pojkarna, de klättrade i klätterställningen på gården och åkte rutschkana och sprang runt på gräsmattan. När Lukas går ur leken säger han till Svante "du är en tönt" och springer skrattande därifrån. Svante springer ikapp och brottningen är i gång. Lukas hamnar underst och när Niklas och Erik ser att de brottas kommer de springande och lägger sig över Lukas och Svante. Lukas skriker "AJ, flytta på er" och då säger Erik som ligger överst att "Det är ju Niklas som måste flytta på sig" men han ligger under Erik.

När Lukas blir fri börjar han spraka mot de andra pojkarna och de går undan. Lukas går förbi Niklas som står några meter bort och boxar till honom i magen, blixtnabbt reagerar Niklas med att ta Lukas bakifrån med armen runt hans hals och med den andra handen boxar han Lukas hårt i huvudet flera gånger. Observatören var tvungen att gå emellan då det inte var några andra pedagoger i närheten men Niklas var stark och fortsatte slå några gånger innan observatören fick isär honom och Lukas. Observatören sa till Niklas "gå här ifrån Niklas" och det gjorde han, han satte sig i ett rör som ligger på tomten. Lukas började gråta och skylla allt på de andra pojkarna, att han inte ville att de skulle slå honom och att de var de som började. Observatören pratade en stund med Lukas som lugnade sig efter ett tag och gick sedan och spelade fotboll. Niklas satt en stund i röret och gick sen lugn ut och fortsatte leka.

Pojkarna i den här situationen reagerar direkt och med våldsamt. Även här var observatören ensam vuxen som såg vad som hände och fick gå in och bryta slagsmålet. Pojken som satte sig i röret hanterade tillsägelsen om att gå därifrån och han lugnade sig efter en stunds sittande.

Bemötande från pedagoger

När en konflikt/utagerande uppstod och en eller flera pedagoger var i närheten bemötte de detta med att först avbryta leken för att lugna barnet/barnen och för att få en bild av vad som hänt där barnen fick berätta sina versioner. Efter det så försökte pedagogen hjälpa till att och reda ut konflikten/utagerandet för att därefter förklara hur de skulle kunna göra istället, ställa krav på barnen/barnet att göra på ett visst sätt eller erbjuda andra lekalternativ. När konflikten/utagerandet var utrett fortsatte ibland leken som blivit avbruten, i andra fall gick något eller några av barnen över till en annan aktivitet eller lek.

I de fall som barnet lämnade leken/aktiviteten under utbrottet gick en pedagog efter och försökte prata med det barnet självt, ville barnet vara i fred just då pratade pedagog och barn i efterhand. När det gäller resurspedagogen och det barn hon är ansvarig för så har de en överenskommelse att gå undan några stunder varje dag för att han ska orka leka och fungera bra då med sina kompisar, alltså i förebyggande syfte. Upplevelsen av relationerna mellan barnen och pedagogerna på avdelningen är goda. Observatörerna såg många kramar och leenden när barn och pedagoger möttes.

Exempel:

Tre pojkar spelar fotboll ute och blir osams om vem som ska stå i mål och vems tur det är att skjuta på mål. Katja går fram till dem och pratar med dem och försöker hjälpa dem att lösa sin konflikt. Lukas blir jättearg och skriker åt både henne och barnen "jamen, det var ju min tur"! Och måttar ett slag mot kompiserna som står närmast men Katja hinner få tag i hans arm och pratar lugnande med honom och de andra. Katja berättar för pojkarna hur de brukade göra när hon var liten och letade upp tre olika långa pinnar. Hon sa att den som fick den längsta pinnen fick börja och den som fick nästlängst var tvåa och så vidare. Pojkarna accepterade hennes förslag och lottdragningen gjordes och målskjutandet kunde fortsätta.

I fallet ovan är en pedagog närvarande och hinner både avvärja ett slag och ge pojkarna en ny idé om hur man kan lösa ett problem eller konflikt utan att slåss.

Niklas skulle fortsätta med sin riddarborg och göra färdigt vallgraven runt den och fylla den med vatten. Katja hade kommit med ett förslag att lägga i plast i vallgraven för att vattnet inte skulle rinna undan direkt. Sagt och gjort, vatten hälldes i den plasttäckta vallgraven men det höll inte tätt. Niklas skrek: "varför gör det så här", "varför blir det aldrig rätt"?

Katja sa att om han väntade lite skulle hon hjälpa honom att fixa till det. Han svarade med skrikande röst och höll upp en bit av plasten i handen, " jag får panik"! Katja sa "få inte det, vi ska ordna detta, jag går in och hämtar mera vatten så provar vi igen". När Katja kom ut igen kom kollegan Viola ut och de började diskutera om det fanns något annat de kunde lägga runt det barnen byggde i sandlådan. Viola gick och hämtade fyra plastrännor som hon satte ihop och satte runt en av flickornas pyramid i sandlådan, precis jämte Niklas riddarborg. Hon fyllde den med vatten och barnen runt omkring blev glada, det fungerade! Niklas blev arg och skrek "Varför får aldrig jag någon sån, jag vill också ha det så"! Katja förklarade att hon skulle gå och titta i förrådet om det fanns fler plastrännor och att han skulle vänta tills hon kom tillbaka. När Katja byggde ihop rännorna råkade hon göra sönder några av tornen på Niklas riddarborg och han skrek "Meeen, du förstör för mig, du får inte förstöra för mig"! Katja sa "Det är nog bäst att vi sätter fast rännorna först så får vi bygga om riddarborgen efteråt, annars blir det för svårt, jag ska hjälpa dig", han lugnade sig och började hjälpa till för att få ordning på rännorna.

När rännorna kommit på plats och vatten hade fyllts på upptäckte Niklas att det läckte ut vatten där han satt "meeen, det läcker ju, varför ska det alltid läcka för mig"? Katja hjälpte honom och sa: "kom och sätt dig här borta, här läcker det inte, vi får se om vi kan hitta en bättre skarv med tätningslister". Leken fortsatte en stund.

I flera andra "krissituationer" håller Niklas sig ganska lugn tack vare att Katja håller sig lugn och är fokuserad på att hjälpa honom. Han är tydlig med att han inte är nöjd men håller det till en verbal missnöjdhetstrytning.

Utageranden och Reaktioner på utageranden

Under observationstiden och de konflikter/utageranden som iaktogs var det flickor inblandade i tre av fallen. I två av dem var det en flicka och en pojke som blev osams och i det tredje fallet var det bara flickor inblandade. De övriga fallen var bara pojkar inblandade i med undantag från ett fall då en pojke blev osams med en pedagog.

De utagerande handlingarna observatörerna såg under observationerna var att de knuffades, sparkades och slog med knytnävarna. Barnen viftade med armarna samtidigt som det ropade och skrek och vid några tillfällen måttade de boxningsslag mot varandra och kastade saker. Några gånger hördes retsamma skratt och vid ett par tillfällen hölls barn fast och höll på att bli bitet. Andra mindre synliga utageranden var att barn petade och retade ett annat barn eller stötte till det och var närgången och sa provocerande saker.

De reaktioner som observerades hos barnen till följd av något annat barns utagerande var: rädsla, ilska, gråt, att gömma sig, skylla ifrån sig, ge igen, ignorera eller prata till rätta.

Exempel:

Fyra pojkar har lekt inne i det byggrummet och när det är dags att städa går alla fyra och gömmer sig för att slippa undan. Pedagogerna som säger till dem att städa låtsas att hon inte ser dem och spelar med och säger "Var kan alla pojkarna tagit vägen"? Tillslut kommer de fram och börjar plocka undan, pedagogerna går där ifrån. Niklas börjar springa runt i rummet och stannar och drar ner byxorna och visar snoppen för en av pojkarna som blir rädd och kryper in i ett hörn av rummet för att komma undan. Niklas skrattar, får syn på att observatören står och tittar och drar upp byxorna och städar.

Niklas, Erik, Mattias, Lukas, Samuel, Svante och några pojkar till lekte jage ute vid klätterställningen. De sprang och klättrade och hela tiden var det någon som jagade de andra. När Lukas tog Erik och Lukas ropade till de andra "Erik är"! Skrek Erik "men jag kände inte"! Lukas accepterade det och fortsatte att jaga och tog Svante istället. Svante började jaga och fick ganska snart tag i Erik(och hade nog hört vad Erik svarade första gången) så han höll fast Erik en stund och så ropar han "Erik är tagen"! Då börjar Erik gråta högljutt och säger "men jag kände inte"! Den här gången fick han vara den som jagade och leken fortsatte efter en stund.

När Niklas drog ner byxorna blev den andra pojken rädd och såg också osäker ut, han kröp in i ett hörn och ville bara komma där ifrån såg det ut som. Niklas bröt en norm som den andre pojken inte riktigt kunde hantera.

När Erik blir tagen och inte vill det skyller han ifrån sig med att säga att han inte kände och sen kom hans tårar men den här gången vek sig inte resten av pojkarna för gråten utan fortsatte leken och Erik accepterade sin roll som jägare.

Hur slutade konflikterna/utagerandena?

Vid något tillfälle avbröt en av pedagogerna leken för att hon såg och hörde på pojkarna att den höll på att trappas upp och det brukar enligt samma pedagog vara ett tecken på att en konflikt är i antågande. Vid ett par tillfällen fick observatören som var den enda vuxna i närheten gå in och avbryta och prata med barnen. Andra situationer avbröts av att något av barnen lämnade leken och gjorde något annat, eller att ett barn gick ifrån och de andra fortsatte leka. Det hände vid ett tillfälle att en av pojkarna pratade med en annan pojke och avstyrkte att han kastade en leksak mot ett annat barn. Några gånger visade sig en vuxen i rummet precis när ett barn gjort något som det visste var fel och därmed avbröts situationen. Det hände vid två tillfällen att observatören fysiskt fick hålla isär två pojkar som slogs och när de lugnat sig pratade med dem för att ingen annan vuxen var i närheten.

Var befann sig pedagogerna?

I över hälften av konflikterna/utagerandena fanns ingen pedagog i närheten som såg vad som hände, de återstående situationerna fanns det en pedagog närvarande när konflikten/utagerandet startade och i nio av de tio fallen var det resurspedagogen som var där. Pedagogerna var utspridda antingen i de andra rummen eller på någon annan plats utomhus. Pedagogerna reagerade när det hände något och kom till barnen och även här var det oftast resurspedagogen som kom först. Vid ett tillfälle stod tre av pedagogerna och tittade på när några av pojkarna hade brottningslek.

Exempel:

Barnen från alla tre avdelningarna på förskolan är ute på gården men den är uppdelad i två delar så de minsta barnen har en liten gård för sig själva. Barnen är utspridda på gården och olika lekar leks. Fem av pojkarna från avdelningen är uppe på berget och har brottnings/boxningsmatch vilket Viola ser och säger till dem att om de ska leka den leken får de vara nere på gräset så att det inte är så hårt när de trillar. Pojkarna går ner till gräsmattan och fortsätter sina matcher.

Tre pedagoger står och tittar på dem när de boxas och brottas. Katja går ner till dem och säger till pojkarna att hon tycker de är för hårdhänta mot varandra. Hon erbjöd sig att spela fotboll med dem istället men pojkarna skrattar och säger att de tycker det är kul och vill fortsätta sin lek. Katja säger till dem att de inte ska komma och skylla på någon sedan om någon slår sig/blir slagen. Hon går därifrån och pojkarna fortsätter sin box/brottningslek.

Pedagogerna ställer sig och håller ett öga på pojkarna så att de inte blir för våldsamma och samtidigt diskuterar de om det här är en lämplig lek eller inte. Viola sa att hon tycker det är bra att de får pröva sina styrkor och att hon tror att de får en bra känsla för sin kropp i den typen av lekar medan Gabriella och Katja tyckte att det var svårt att tycka det var något positivt i denna sortens lek. Frågor de ställde till varandra var bl a Hur ska man förhålla sig till denna typ av lek? Har pojkar verkligen ett behov av att pröva sin styrka mot varandra eller är det bara en myt? Uppmuntrar den här typen av lek utagerande? Vad är det i barnen som måste ut genom denna fysiska lek?

Pojkarna lekte denna lek under en halvtimme under utevistelsen och det slutade med att en av dem kom och var ledsen för de hade kastat honom i marken.

Pedagogernas samtal under pojkarnas lek skulle kunna vara frågor att ta upp på ett avdelningsmöte eller på en arbetsplatsträff. Troligtvis har alla som arbetar på förskolan sin uppfattning om den här typen av lek och det kan vara en grund för diskussioner om förhållningssätt och bemötande i just sådana lekar.

Lärande

Att veta när ett lärande sker eller skett är inte alltid så enkelt. Vuxna pratar med barnen i situationer där det uppstår konflikter/utageranden och vill lära barnen hur de ska göra istället. I exemplet nedan blir det ändå tydligt att en pojke lärt sig avvärja en konflikt/utagerande mellan två kamrater.

Exempel:

Fyra pojkar lekte inne i byggrummet och de hade tagit fram djur, klossar och duplo. Leken var i full gång och utvecklades till en jagelek, där en jagade de andra. När leken pågick som bäst kom Erik in som precis hade kommit till förskolan. Han gick in och satte sig vid bordet i rummet och lekte lite för sig själv. Efter en kort stund gav han sig in i leken och blev ganska snart tagen av honom som jagade, Erik blev ledsen. Pojken som tog Erik blev irriterad för att Erik började gråta och pojken som tagit Erik höll fast honom länge och det såg ut som om han försökte bita Erik. Erik fick tag i ett stort plastdjur och höll upp den hotfullt mot pojken som tagit fast honom även han hade blivit ledsen nu. Erik höll djuret över sitt huvud och såg ut att vilja kasta den mot sin motståndare, då griper Niklas in och säger: "om du tänker kasta den där, tar jag den" och så tog han djuret ifrån Erik och gick undan. Katja kom in i rummet precis innan Niklas tog djuret ifrån Erik och blev glad och överraskad över hans handlingskraft i en konfliktsituation Katja undrade vad som hade hänt och Erik gick ledsen till sin pappa som inte hade hunnit lämna avdelningen än. Katja berömde Niklas och sa att det gjorde han bra.

Något sådant hade Katja aldrig sett honom göra förut och hon var noga med att ge positiv respons till Niklas.

6.2 Sammanfattning av observationsresultatet

I de här observationerna har man sett att pojkarna är oftare inblandade i konflikterna/utagerandena än flickorna. Observationerna har också visat att de flesta konflikter/utageranden har skett inomhus i den fria leken. Pedagogerna var sällan närvarande när själva konflikten/utagerandet började utan kom in senare när de hörde att någon var ledsen och att det oftast var resurspedagogen som kom då. Vid ett par tillfällen fick en observatör gå in och avbryta barn som hamnat i konflikt med varandra och vid ett tillfälle kunde ett barn avvärja ett utagerande från ett annat barn. I observationerna ser man också att en lugn pedagog kunde lugna ett barn i affekt likaså att ett barn som höll sig lugnt när ett annat barn försökte provocera avstyrde en konflikt.

I en diskussion vid några pojkars brottningslek hör man att pedagogerna har olika syn och uppfattning om denna typ av lek. Observationerna visar också att det finns många olika sätt att vara utagerade på och sätten att reagera på andras konflikter/utageranden är varierande.

6.3 Resultat av intervjuerna

Samtalen med pedagogerna kommer att redovisas utifrån följande kategorier: *Barn som uppvisar utagerande beteende på förskoleavdelningen, Att arbeta förebyggande, Pedagogernas agerande när utagerande beteende uppstår, Lärandesituation vid uppvisande av utagerande beteende och Synen på känslor.*

Barn som uppvisar utagerande beteende på förskoleavdelningen

Utagerande beteenden kan innebära många olika saker och är ett stort och komplext ämnesområde. **För att få en förståelse för vad pedagogerna upplever är ett utagerande beteende fick de börja med att förklara vad de anser är ett utagerande beteende:**

”Man kan ju tänka på vissa barn som man har, dels Niklas som går på impuls nästan hela tiden och även Tindra som bits. Det är ju också en impuls som hon kanske inte kan kontrollera över så mycket så man måste lära henne att hitta andra..andra beteenden.”
(Pedagog V)

”Men sen har man Elin och Agnes men där känner inte jag, där är det inte impulsivitet som styr, utan det är ju, jag vet inte om det är någon slags frustration över situationen eller, jag tror inte att det kommer så där snabbt som det gör hos Tindra, utan där tror jag mer att Tindra inte hinner tänka efter.” (Pedagog L)

Pedagogerna har en tydlig bild av vad barnen har svårt för och behöver få stöd i. De uttrycker att barnen behöver få vägledning för att kunna lösa situationer på ett konstruktivt sätt.

Förskoleavdelningen som pedagogerna arbetar på har 25 inskrivna barn. Pedagogerna upplever att det är sju barn i barngruppen som vid upprepade tillfällen uppvisar utagerande beteende. Det innebär nästan en tredjedel av barnen på förskoleavdelningen.

På frågan om pedagogerna upplever att det finns något kännetecknande som barn som uppvisar ett utagerande beteende behöver särskilt stöd i svarar pedagogerna:

”De behöver stöd i om det uppstår en konflikt, så tror jag de behöver stöd i att lösa den och få lite verktyg i hur de ska göra. Om hur..att man ska prata istället för att handla, jag tror att de behöver bli påmindas att se andras ansiktsuttryck. Hur de ska lösa och klara av sen att lösa det själva.” (Pedagog L)

”Och sen även lite regler ”nämen, vi gör inte så här”. Lite tillrättavisningar och lite vägledning. Det handlar om vad som händer, om det är någon som gör som den andre inte hade tänkt sig. För Tindra och Niklas att det blir som de tänkt sig och när det inte gör det så, det är ju ofta då det rinner över.” (Pedagog V)

Beskrivning av hur en situation kan se ut med ett barn på avdelningen som uppvisar ett utagerande beteende:

”Det är svårt när han, när det är mycket det här, jag ska döda dig, de där orden tycker jag är tufft och liksom vilken innebörd. Ett tag var det väldigt mycket det här och krig och det onda och det goda och det bara var våldsamt allting, och mycket leksaksvapen. Han är ju väldigt mycket för att ha leksaksvapen. Innan hade jag mitt skåp fullt av olika tillhyggen som han hade. Leksakspistoler, pilar och svärd och sånt där.. En dag tog jag bort handbojor som han hade med sig och la i mitt skåp. Och han blev så arg, så arg och då var de andra barnen på väg ut för att ta på sig. Han rev ner stolar och slängde kriterior och jag var den knäppaste som fanns.”(pedagog K)

”Han har bitit mig en gång. Det var i höstas och det gjorde så ont. Och jag hann inte rycka..det gick så blixtnabbt..” (pedagog K)

Att arbeta förebyggande

Eftersom det dagligen inträffar många utagerande situationer på förskoleavdelningen får de frågan om de som pedagoger kan göra någonting för att minska antalet situationer då utagerande beteende uppstår och i så fall vad, svaren blir:

”Är det för brötigt finns det inget annat att göra, då är det bättre att gå ut, det är lugnare.”(Pedagog V)

”Och där finns det utrymme att vara lite mer för sig själv om man bara vill leka två eller..här inne blir det lätt att man stör varandra i sin lek så att man inte hinner komma igång riktigt, då är det lätt att det blir det här impulsiva, ja att impulser styr.”(Pedagog L)

”Många gånger börjar det röra på sig så här på ytan när vi är inne och det är då vi bestämmer oss för att gå ut och då liksom eliminerar vi ett utagerande beteende.” (Pedagog V)

Pedagogerna berättar att de brukar gå ut på gården med barnen för att undvika utagerande situationer. De upplever att barnens integritet blir större utomhus och att det i sin tur leder till färre konfliktsituationer. Pedagogerna beskriver också hur de kan känna av när barnen blir oroliga inomhus och att de då försöker gå ut med barnen. De påtalar ofta att de upplever att de är för många personer inomhus på för liten yta och att det är bekymmersamt.

Pedagogerna fick frågan om de tror att man kan förändra miljön på förskolan för att underlätta vardagen för barn som uppvisar utagerande beteende?

”Vi har gjort på ganska många olika sätt från i höstas, vi har liksom testat massa olika metoder för då delade vi ju upp dem på ett annat sätt än vad vi gör nu. Nu är det mer åldersindelad.” (Pedagog G)

”Vi har ju jobbat jättemycket med den fysiska miljön, möblerat om och fixat. Nu blir det som händer mer synligt..kikar vi in i rummet så har vi de ändå..ser de att vi finns så tror jag att vi gör lite så det blir lugnare på det sättet. (Pedagog A)

”Sen har vi varit ute mycket och jag tror att det är det som gör skillnaden. Dom får space och det gör jättemycket tror jag.” (Pedagog V)

Pedagogerna återkommer regelbundet till att gå ut på gården som en lösning för att minska barnens utagerande beteenden. De upplever att det sker färre utagerande situationer utomhus och förskolan har en stor gård med varierad miljö där barnen kan vara och leka. De betonar vikten av att varje barn får ha ett stort utrymme runt sig vilket pedagogerna anser att barnen får utomhus. De svarar att de tror att miljön påverkar och att de försöker göra förändringar i den som ska leda till färre konfliktsituationer men uttrycker samtidigt att det är svårt att möblera lokalen på bästa sätt.

På frågan om pedagogerna kan läsa av signaler på barnen före de uppvisar ett utagerande beteende och vilka signaler det i så fall är, svarar pedagogerna:

”Leker barnen och leken ökar i intensitet och liksom med röster och det blir tuffare då märker man direkt att nu får man gå närmre för att förekomma.” (Pedagog V)

”Sen vet man också som i byggrummet om Niklas är där och bygger, är det någon som kommer in när han har kommit igång med en lek så är det en signal för vi känner ju honom nu. (Pedagog L)

”Och även när det kommer kanske fem barn direkt efter frukost då måste man slussa in dem i leken för annars så blir det krockar. Så det är ju mycket rutin och vanekunskap. (Pedagog V)

”Både rutin hos oss men även att vi har lärt känna barnen, vi vet vad de är känsliga på. Så man lär ju känna barnen och deras nivå. (Pedagog L)

Pedagogerna uttrycker hur viktigt det är att känna barnen och ha en relation till dem för att kunna ge varje barn vad det behöver. De berättar att de ofta som vuxna går med barnet in i en ny lek för att underlätta för barnet.

På frågan hur pedagogerna gör för att konkret slussa in de nya barnen i leken svarar de:

”Om Niklas och ett barn till sitter i ett rum och leker så kanske det räcker. Då ska det inte komma in någon mer i det rummet utan då får man hitta på något annat med dem, antingen sätta sig och spela ett spel med dem eller föreslå andra saker och se vad de nappar på.” (Pedagog V)

”Och ibland kan vi som pedagoger gå med in i leken så att de inte bara dundrar in och tar för givet att de får vara med. För jag tror det handlar lite om hur de har en chans att komma in i leken, hur leken går till. Dom klarar inte alltid den kommunikationen själva.” (Pedagog L)

Pedagogerna går in i leken med barnen för att underlätta för att hjälpa dem och förhindra situationer där barn skulle kunna uppvisa ett utagerande beteende. Genom att de har en relation till barnen och känner barnen väl tycker pedagogerna att de lättare kan läsa av barnen och på så sätt stödja dem i situationer de behöver hjälp i.

Pedagogernas agerande när utagerande situationer uppstår

Svaret på frågan hur pedagogerna tänker när de går in i en situation där ett utagerande beteende sker är:

”Jag tror att jag tänker ganska mycket avleda eller liksom bryta beteendet på något sätt” (Pedagog G)

”Jag känner att det beror precis på situation, vem det är, vad de gör och hur jag, hur dagsformen är på mig. En dag, jag tror ni var här, så slängde ju sig en pojke på någon så jag fick ju bara lyfta undan i kläderna, det var liksom det som gällde då.” (Pedagog V)

”Och så tänker jag när man går in i någonting och inte har sett konflikten att jag försöker reda ut vad som har hänt så att man inte visar för barnen att man tar för givet att det är den som oftast brukar vara den som drar igång. Att man inte målar in dem i det här facket som impulsiva eller de som alltid slår eller..men jag tror också att de behöver lugn och ro.”(Pedagog L)

”Fast ibland kan jag känna att det inte är konstigt om det blir konflikter för om en människa har en sfär runt sig som är deras integritet och de kommer hela tiden för nära, då liksom blir ju det en hand åker ut och så kan det skapas bråk utav en sån grej. Är det 25 barn på avdelningen måndag till fredag, då är det konstigt att det inte händer mer, de känner sig trängda.” (Pedagog V)

Pedagogerna berättar att de inte har någon handlingsplan för hur de ska agera när barn uppvisar utagerande beteende men uttrycker att de skulle behöva det. Anledningen till att en handlingsplan ännu inte finns är enligt pedagogerna att de inte fått tid avsatt för att arbeta fram en handlingsplan. Pedagogerna upplever att de får stöd i sitt arbete vid behov. De uttrycker att de har en öppen och väldigt hjälpsam chef som lyssnar på dem.

Utifrån ett genusperspektiv får pedagogerna frågan om de kan se olika beteenden beroende på om det är en pojke eller flicka som hamnar i en utagerande situation svarar pedagogerna:

”Jag tycker att jag generellt kan se att killar har lite mer explosivitet i deras sätt att vara och tjejer är mer uträknande och psykologiska och går lite kringelikrokar och sticker mer psykologiskt och mer uträknat.” (Pedagog V)

”Jag tänker nog också, inte alltid men generellt så är det nog mer en knytnäve som åker fram på pojkar.” (Pedagog G)

På frågan om de som pedagoger handlar på olika sätt beroende på om det är en pojke eller flicka svarar pedagogerna:

Det tror jag mer är personbundet för det..alltså man lär ju känna ett barn liksom hur de är, man tar det utifrån hur de är. Därför tror jag vi, barnen och vi vinner på att vi är här och känner barnen än om det kommer vikarier hela tiden, då blir det mer stökig barngrupp och orolig för ju mer man känner barnen ju bättre blir det.”(Pedagog V)

Här uttrycker pedagogerna att pojkarna har en tendens att vara mer fysiska i utagerande situationer. De upplever inte att de som pedagoger medvetet behandlar pojkar och flickor på olika sätt när det uppstår situationer utan att de troligtvis är mer personbundna. Att pedagogerna känner barnen väl tror de underlättar i arbetet att se till person och inte kön.

Lärandesituation vid uppvisande av utagerande beteende

Hur kan man göra situationerna då barnet uppvisar ett utagerande beteende till en lärsituation för barnet?

”Jag tänker att man avbryter och avleder i det hetsiga skeendet och senare pratar jag med barnet om vad man kan göra i samma situation istället. Och har det hänt mycket under en dag så kan man ju inte ta det vid varje tillfälle om det är samma sak som händer. Det funkar ju inte.” (Pedagog L)

”Det har varit en bråkig grupp och vi har kunnat göra lite skillnad för det är ju det man strävar efter. Sen har barnen kanske inte fått med sig allt vad det gäller matematik eller naturvetenskap för det är ju mycket vi har fått..vi har fått koncentrera oss på att få en grupp som klarar av att stå efter varandra i kö och hålla varandra i hand när vi går till skogen. För det är ju där vi i princip har fått börja. I början gick det inte att gå till skogen för det var hela tiden..dom kunde inte gå ihop. Man vill att barnen ska lära sig att hantera sina känslor och ge dom rätt verktyg för man får bli arg men man behöver inte slå till någon.” (Pedagog V)

”Vi har pratat mycket om regler och sånt, vad vi ska ha för gemensamma regler på avdelningen. Det här med spring och att man springer inte inne. Vi får ju hålla på att tjata.” (Pedagog L)

”Tindra som ibland biter andra barn brukar jag säga till henne att du får gärna bli arg men du får absolut inte bitas för det är jättefarligt att bitas. Man ser ju att hon skäms väldigt mycket. Ibland har jag frågat varför gjorde du det och då kan hon bryta ihop och liksom..jag vet inte.” (Pedagog V)

Det pedagogerna ofta nämner är att samtalen med barnen blir lärandesituationerna. Ibland går pedagogerna in och förklarar på vilket sätt man ska bete sig när situationen uppstår och ibland har de samtalen efteråt när allt har lugnat ner sig. Här uttrycker pedagogerna att de känner av barn och situation och det är det som styr på vilket sätt pedagogerna agerar. Är det en akut situation går pedagogerna in handgripligen för att öka barnens trygghet. Vid ett exempel ovan berättar en pedagog hur hon lyfter bort ett barn som slår ett annat för att öka barnens trygghet och markera att det är ett oacceptabelt agerande att slå någon annan människa.

Synen på känslors betydelse

I situationer då barn som uppvisar utagerande beteende känner ilska och frustration, på vilket sätt får de då utlopp för dessa känslor?

”Jag säger till barnen att när du är arg får du stampa i golvet, att man kan visa på något annat sätt. Och sen kanske det är lättare när man har lugnat ner sig att prata om det.” (Pedagog L)

”En del barn kräver förklaring annars kan de inte gå vidare efter att de har bråkat med ett annat barn. Då får man liksom förklara att använd munnen istället för knytnävar eller sparkar.” (Pedagog V)

”Sedan vissa barn vet man ju att de vill vara ifred när de blir arga. På nåt vis tror jag att även om de blir arga så är det ju lite lesset också inuti. Så vill man ändå vara där och visa att vi är här även om du vill vara ifred så finns vi ju här.” (Pedagog L)

”Det är viktigt att barnen får känna att de är arga absolut och ledsna och visa olika känslor. Så ibland känner jag att man är för lite personal för man kan inte..man har inte möjlighet och överblick och då tillgodose allas känslor tyvärr.” (Pedagog V)

Här framkommer att pedagogerna menar att de låter barnen bejaka sina känslor. De försöker också respektera barnens olika sätt att hantera sin ilska på. Vill ett barn vara ifred när det är argt så låter pedagogerna barnet vara det samtidigt som de visar att de finns där för barnet om det vill. Känslan att inte räcka till för varje barn i den utsträckning som de upplever att barn behöver finns också hos pedagogerna.

Får ni som pedagoger visa er ilska inför barnen?

”Ja, absolut!” (Pedagog L)

”För annars tror ju dom att vi inte har..det vi visar det är ju okej att visa när man är barn med tycker jag.” (Pedagog V)

”På något sätt måste det också finnas nyanser hos oss. Dom måste ju kunna känna av oss också precis som vi kan känna av dom. Så jag tror att det är viktigt att vi också..vi har ju våra bra och dåliga dagar..Det är ju livet, så det visar vi.” (Pedagog L)

Pedagogerna menar att det är viktigt att vuxna visar sina känslor för barnen. Detta för att visa att alla känslor är tillåtna. Detta kan i sin tur leda till att barnen vågar visa sina känslor.

Vilka känslor väcker barn som uppvisar utagerande beteende hos er pedagoger?

”Det klart att det aldrig är roligt det är mer att man känner sig otillräcklig för man är inte tillräckligt många och man skulle vilja vara på flera ställen. Men jag känner mig ändå ganska lugn när barn är i konflikt. Det är klart att det ibland är svårt att veta hur man ska hantera det men jag går inte igång själv och blir arg.” (Pedagog L)

”Jag kan bli jättearg om någon gör något dumt mot nån. Men jag känner mig inte orolig bara för att man får ta konflikthantering 50 % utav dan.” (Pedagog V)

Det framkommer under samtalen att pedagogerna inte försöker att dölja sina spektrum av känslor inför barnen utan tycker att det tvärtom är bra för barnen att få se känslomässiga nyanser hos pedagogerna.

På frågan om hur pedagogerna upplever att barnen som uppvisar utagerande beteende på deras avdelning mår svarar pedagogerna:

”Jag tänker på Tindra. Jag tror inte att hon mår dåligt, sen händer det väldigt fort, hon vet att det är fel det som hänt, men jag tror att hon är lycklig.” (Pedagog L)

”Några som jag tror att det kan sitta lite på självkänslan är ju Agnes och Elin. De kan jag uppleva att det kan sätta sig så där som att självkänslan går ner och så händer det mer och mer dumma saker..jag vet inte, men jag kan uppleva att de har lite dålig självkänsla ibland.” (Pedagog G)

Här lyfter pedagogerna hur de upplever att barnen mår. De lyfter också svag självkänsla som något de ser kan påverka hur vissa barn mår.

Arbetar ni pedagoger medvetet med att försöka stärka barnens självkänsla och i så fall, vilka metoder använder ni då?

”En flicka vi har som ofta hamnar i bråk har vi märkt gillar små barn riktigt mycket och där har vi fått ett väldigt bra bemötande från en småbarnsavdelning. De kan ta in henne så får hon hjälpa till med de små barnen och de har ju jobbat med henne förut så de gör det ju för att stärka henne.” (Pedagog V)

”Tindra vill ofta ha hjälp med mycket och så satt vi vid frukosten idag och där satt en liten flicka som har svårt för att bre mackan. Så sa jag, Tindra kan inte du hjälpa Ellen att bre mackan och så såg man att hon..ofta så är det dom här rutinsituationerna som man får ta tillvara på och lägga krutet på för den här pedagogiska verksamheten som är planerad och jättegenomtänkt..den existerar inte i princip. Så är det ju.” Och det tycker jag faktiskt att vi är bra på allihop. Vi ber barnen att hjälpa varandra och funkar det inte så har de i alla fall fått den här omsorgsbiten till varandra. Och lyfter för dom andra barnen när det är bra saker för vissa behöver ju att dom andra hör också. (Pedagog L)

”Jag brukar tänka på det också att för en negativ sak så behövs det tio positiva så det blir jämnt på vågskålen. Jag tror att det är jätteviktigt. (Pedagog V)

För att stärka barnens självkänsla försöker pedagogerna lyfta barnets starka sidor inför barngruppen. Ofta får barnet hjälpa till med något det är bra på som att smöra brödet åt ett annat barn eller återberätta en saga barnen har läst.

6.4 Sammanfattning intervjuresultat

Pedagogerna beskriver ett utagerande beteende som impulsstyrkt. De upplever att ungefär vart tredje barn på deras förskoleavdelning regelbundet uppvisar ett utagerande beteende som tar sig fysiska och ibland psykiska uttryck. Pedagogerna uttrycker att barnen har svårt att få utlopp för sina känslor på ett konstruktivt sätt och att barnen kan reagera med att exempelvis slå eller bita någon om situationer inte blir som barnet har tänkt sig.

Pedagogerna försöker vägleda barnen genom att verbalt förklara hur man kan lösa olika situationer istället för att slåss och de går också med barnen in i lek för att underlätta deras interaktion. En av anledningarna till att barnen ofta hamnar i konfliktsituationer tror pedagogerna beror på att de är många personer på liten yta och att det i sin tur leder till att barnens integritet minskar. I det förebyggande arbetet försöker därför pedagogerna att vara utomhus stora delar av dagen. De upplever att barnen samspejar bättre utomhus.

Som pedagoger betonar de vikten av att ha en relation till barnen och att de handlar utifrån situation och barn och försöker undvika att ha förutfattade meningar när de ger sig in i en situation som de ska reda ut. Barn och personal får uttrycka alla sina känslor på förskolan men pedagogerna försöker få barnen att visa känslorna på konstruktiva sätt. ”Stampa i golvet om du är arg istället för att slå”, ”Försök att berätta vad du känner istället för att bitas” är sätt pedagogerna försöker få barnen att uttrycka sina känslor på. Pedagogerna försöker också få barnen att hjälpa till med saker som de behärskar som att hjälpa en kamrat med påklädning för att stärka barnens självkänsla.

7. Diskussion

7.1 Metoddiskussion

Enligt Kvale (2008) betyder metod *vägen till målet*, här kommer en diskussion om hur denna studies väg kom att se ut och om det blev som det var tänkt från början. Metoderna som använts är deltagande observationer och halvstrukturerade intervjuer. I det stora hela har metodvalen varit rätt och varit ett bra sätt att få material till studien.

Fangen (2005) hävdar att man måste delta som observatör i den verksamhet man ska studera för att få trovärdig data och att det blir en första hands erfarenhet. Det observatörerna inte hade förväntat sig i denna studie var att behöva rycka in som pedagoger och avbryta konflikter. Som observatör hamnade man i ett dilemma, antingen avvakta att en pedagog uppmärksammar konflikten/utagerandet och fortsätta studera den eller att rycka in som vuxen och förhindra att något barn blev skadat. Valet var egentligen inte så svårt, man griper in, men det gick ut över det som skulle studeras, nämligen konflikter/utageranden och samspelet mellan barn och pedagoger i dessa situationer.

Målet från början var att titta på samspelet mellan barn och pedagoger i konfliktsituationer men det blev inte riktigt så, eftersom de flesta konflikter skedde när pedagogerna inte var närvarande. Det blev därmed mer fokus på konflikterna/utagerandena än samspelet mellan pedagog och barn. Med facit i hand skulle vi kanske ha följt pedagogerna istället för barnen för att se när och hur pedagogerna kom in i konflikter/utageranden. Och som observatörer hade vi kanske inte heller uppfattats som två extra vuxna som hade koll på barnen. Då hade dessa situationer kanske undvikits men samtidigt hade kanske inte resultatet att pedagogerna var frånvarande i konfliktsituationer inte blivit lika tydligt och det var en viktigt upptäckt. Innebär detta att pedagogernas frånvaro är en riskfaktor? Enligt Socialstyrelsen (2010) är det så.

I och med att det fanns en resurspedagog i gruppen var det tydligt vilket barn som behövde mer uppsikt och tillgång till en vuxen mest hela tiden och det kan ha påverkat vart man som observatör hade sin fokus. Samtidigt menar Fangen (2005) att det viktigaste är att hitta bra exempel som kanske kan återfinnas på andra ställen. Observatörerna kan också ha blivit påverkade av pedagogerna och deras uppmärksamhetsfält, det vill säga om pedagogerna signalerade att "nu får vi hålla ögon och öron öppna" så ledde det av naturliga skäl observatörerna dit och andra observationstillfällen kanske försvann.

Fangen (2011) beskriver observatörens roll som mindre införstådd i vad som sker i verksamheten man studerar och att det gör att man lättare kan se mönster än de som blir observerade. Hon skriver att man ska försöka behålla sin opåverkade blick vilket var svårare än väntat men samtidigt är observatörerna mer "utifrån seende" än pedagogerna och att det som blev synligt ändå var mer nyanserat än det pedagogerna själva skulle kunnat upptäcka.

I metoddelen skrevs att observatörernas varande i gruppen kanske kunde skapa trygghet för att det blev större vuxentäthet i gruppen. Frågan är vad det kan ha gjort med resultatet? Har närvaron av observatörer och manfall bland barnen samt att kanske pedagogerna var mer på alerten när de visste att de var observerade påverkat antalet utageranden/konflikter blivit färre? Eller skapade observatörerna oro så att det blev fler situationer?

Att många barn var sjuka under tiden för observationen var olyckligt och det kan ha påverkat antalet utageranden/konflikter och fördelningen mellan flickor och pojkar och kanske på andra sätt det resultat som blivit av studien. Stukat (2005) anser att bortfall skapar en oönskad osäkerhet och att man ska försöka undvika det och när det sker ska man vara tydlig med den informationen. Verkligheten i förskolan i allmänhet är att gruppernas storlek varierar på grund av olika bortfall och i denna studie berodde det på sjukdomar som inte gick att förutse men som kan ha påverkat resultatet.

Intervjuerna gav mycket information om pedagogernas tankar och förståelse för barn som uppvisar utagerande beteende. Brinkmann och Kvale (2009) skriver att forskningsintervjun bygger på vardagslivets samtal och i den här pedagoggruppen var det enkelt att samtala om deras vardag i förskolan. Kvale (2008) skriver att det är ett hantverk att göra intervjuer och att det kräver kompetens och förberedelser. I denna studie förbereddes intervjuerna utefter observationerna och det gav goda grunder för givande intervjuer. Kompetensen att intervjua har tränats under tidigare studier men det som upptäcktes vid genomlysandet av intervjuerna var att intervjuerna i vissa fall pratade för mycket själva.

Det som möjligtvis också kan påverkat resultatet i studien är att pedagogerna i princip själva anmälde sig och hade positiv inställning till att bli observerade och intervjuade.

Precis som Fangen (2011) skriver kunde det varit en risk om vi fått tag på en grupp via en förskolechef där dennes intressen hade kunnat styra till exempel om hon/han velat tona ner kritiska röster eller tvärtom få en helt onyanserad bild av verksamheten. Så när studien är gjord känns det som att det blev bra som det blev.

7.2 Resultatdiskussion observationer och intervjuer

I resultatdiskussionen redovisas observationer och intervjuer var för sig.

7.2.1 Diskussion om intervjuerna

Barn som uppvisar utagerande beteende på förskoleavdelningen

Studiens resultat visar att pedagogerna beskriver utagerande beteende som impulsstyrt beteende. Greene (2006) hävdar att explosiva barn har bristande färdigheter när det gäller flexibilitet och bristande förmåga att hantera frustration samt svårigheter med att lösa problem. Pedagogerna i studien pratar om att utbrott ofta händer när barnen hamnar i situationer där det inte blir som de har tänkt sig något som även Greene (2006) poängterar. Han skriver att barnen har svårt att skifta kognitivt läge, vilket handlar om individens förmåga att skifta fokus och vara flexibel när det gäller regler och förväntningar i en situation och regler och förväntningar i en annan situation.

Pedagogerna i studien anser att dessa barn behöver särskilt stöd i att få verktyg för att klara av att lösa konflikter på ett konstruktivt sätt och nämner hur de som pedagoger verbalt tillrättavisar och vägleder barnen något som Juul (2012) menar inte har någon betydande effekt på barnen. Juul (2012) anser att barn inte främst lär sig genom instruktioner utan genom erfarenheter. Precis som ett barn lär sig att klättra upp på en stol måste barnet få möjlighet att fördjupa sina kunskaper om sig själv och lära sig att bemästra sina känslomässiga reaktioner på ett mogna och mer socialt accepterat sätt (Juul 2012).

Att arbeta förebyggande

I det förebyggande arbetet med barn som uppvisar utagerande beteende betonar pedagogerna vid flertalet tillfällen att barnens fysiska och psykiska integritet är liten på förskolan. På avdelningen finns tjugofem inskrivna barn och fyra vuxna pedagoger (varav en är resurspedagog) i relativt små lokaler vilket gör att barnen är tvungna att vara nära inpå varandra under förskoledagen. Det är en anledning till att pedagogerna ofta väljer att gå ut på gården med barnen där de har större lekutrymme.

Pedagogerna upplever också ofta att de inte räcker till att se och stödja barnen i det dagliga arbetet i den utsträckning de vill och upplever att det är ett problem och en tänkbar anledning till att de har ett stort antal barn som uppvisar ett utagerande beteende. Även Juul (2012) påvisar den problematiken. Han skriver att när man skär ner omkostnaderna i barnomsorgen får det betydande effekt på det allmänna hälsotillståndet. Barn kan reagera med aggressivt och/eller hyperaktivt beteende eller med att resignera. De kan börja slåss för att få den uppmärksamhet och den hjälp som de behöver eller ge upp och vara angelägna om att vara till lags.

I det förebyggande arbetet lyfter också pedagogerna relationens betydelse. Att de som pedagoger har lärt känna hur barnet fungerar, vilket stöd det behöver i olika situationer och förmågan att läsa av barnet.

Att pedagogerna därigenom ofta kan avläsa vilka reaktioner som kan komma från barnet när det hamnar i en viss situation tror pedagogerna förhindrar många utbrott hos barnet. Ett exempel på hur pedagogerna kan arbeta förebyggande för att förhindra destruktiva utbrott hos barnet är när de beskriver hur de går in tillsammans med barnet i leken. Pedagogerna slussar då in barnet i leken och tränar barnet i på vilket sätt man konstruktivt kan gå in i en lek istället för att barnet ska kasta sig in i leken och riskera att bli avvissad av de andra barnen eller att ett utbrott uppstår. Eriksson (2009) skriver att ur ett sociokulturellt perspektiv är det pedagogens roll att kommunicera runt vad som händer på förskolan så att både pedagog och barn blir delaktiga i hur vardagen kan förstås och förklaras. Ur ett sociokulturellt perspektiv uppnår pedagogen det genom att visa engagemang och stödja och utmana barnet vilket pedagogerna på förskoleavdelningen verkar göra i det förebyggande arbetet genom att de leder in barn i behov av särskilt stöd i leken.

Eresund och Wrangsjö (2008) hävdar att utagerande barn behöver en kombination av lyhörd och handfast hjälp för att kunna påbörja, genomföra och avsluta en uppgift utan att misslyckas. Även Kadesjö (2007) menar att barn som uppvisar utagerande beteende ofta har problem med att ta egna initiativ till en konstruktiv lek och komma igång med den. Kadesjö skriver vidare att det i första hand är en uppgift för förskolan och skolans personal. Sandberg (2009) anser också att det är förskolans roll att främja barnets utveckling genom att ge pedagogiskt stöd och stimulans och att det allra viktigaste är att barnet får stöd i sin kommunikation för det påverkar barnets möjligheter att kunna vara tillsammans med andra barn.

Greene (2008) skriver också om relationens betydelse för samarbetet mellan pedagog och barn. Han menar att det kan krävas en pedagog som har en hygglig relation med barnet och kan använda en indirekt väg för att hitta fram till barnets bekymmer. Även Juul och Jensen (2003) menar att all erfarenhet visar att barn utvecklas optimalt tillsammans med vuxna som förmår och visar vilja att ta på sig ledarskapet. Evenshaug och Hallen (2001) anser att det finns anledning att betona nödvändigheten av att förskollärarna har ett aktivt förhållningssätt till barnens samspel.

Lärandesituationer

När pedagogerna i intervjuerna beskrev hur de underlättar barn som uppvisar utagerande beteendes lekar genom att gå in som hjälpojag visar det på ett sätt som de aktivt och medvetet arbetar för att stödja barnet som är i behov av särskilt stöd genom att ta vara på leken som en lärandesituation. Kadesjö (2007) betonar att det inte bara hjälper att pedagogen rycker in när barnet har hamnat i bråk utan pedagogen kan också ligga före och hjälpa barnet till positiva initiativ.

Pedagogerna i studien ger något exempel på hur de frågar barnet som bet ett andra barn, varför barnet bet. Varför frågan är enligt många forskare helt betydelselös eftersom det ofta är omöjligt för ett barn att kunna besvara en sådan fråga. Juul (2012) tycker inte att man ska ställa varför frågan utan istället som pedagog ställa frågor som ”Jag tycker inte om att du biter andra barn? Vad är det du vill?”

Pedagogerna i studien visar barnen konstruktiva sätt att hantera sin ilska på genom att själva våga visa sin ilska på ett konstruktivt sätt och genom att ge verbala instruktioner som ”När du blir arg kan du stampa i golvet men du får inte slå någon annan.”

Synen på känslornas betydelse

Studiens resultat visar att pedagogerna verkar tillåta barnen att visa sina känslor. De försöker få barnen att istället för att slåss, visa att man får stampa i golvet eller använda munnen när man ger uttryck för sina känslor. Pedagogerna försöker också se till det enskilda barnets behov och vill något barn gå undan och vara i fred när det känner sig arg så får barnet göra det. Pedagogerna bekräftar dock barnet i känslan och visar att vi är här och finns för dig om du vill komma till oss.

Juul (2012) hävdar att för att ett barn ska kunna integrera sina känslor och använda dem på ett konstruktivt sätt i kommunikation med andra så måste de få tillåtelse att uttrycka dem och få feedback från människor som står dem nära. Juul (2012) menar också att om barnets empati ska kunna utvecklas under de första tre till sju åren av barnets liv behövs bl. a att det får tillåtelse att uppleva sina egna känslor och få uttrycka dem i en trygg och öppen atmosfär. Juul (2012) betonar också vikten av att vuxna vågar visa sina känslor inför barnet för om vuxna alltid är snälla och ler hur ska barnet då kunna lära sig att andra människor kan bli sårade, uppleva frustration, smärta, sorg och ilska? Det framkommer i studien att pedagogerna vågar bli arga inför barnen och att de medvetet visar upp nyanser av känslor vilket enligt Juul (2012) är viktigt för barnets förmåga att utveckla empati.

Eftersom barnen på förskoleavdelningen befinner sig i en kontext där alla känslor ryms och är tillåtna kan det underlätta för barnen att utveckla empatiska förmågor. Ur ett sociokulturellt perspektiv underlättar det också för barnen att våga visa sina känslor på förskoleavdelningen eftersom miljön är tillåtande när det gäller att få uttrycka sina känslor.

Självkänsla

Barn som uppvisar utagerande beteende har ofta en svag självkänsla och kan bli påstridiga, dominant och kritiska enligt Juul (2012). De har ofta en känsla av att vara värdelösa och när omgivningens feedback blir negativ förstärker det barnets känsla vilket ofta leder till en ond cirkel (Juul 2012). Att på ett aktivt sätt arbeta för att stärka barnets självkänsla är därför en väldigt viktig del i arbetet med barn som uppvisar utagerande beteende.

I studien framkommer det att pedagogerna på ett medvetet sätt arbetar för att stärka barnens självkänsla. En pedagog berättar hur hon vill ta reda på så mycket som möjligt om en utagerande situation har uppstått innan hon går in i situationen och vägleder barnen. Hon vill inte ta för givet att det är det barnet som oftast hamnar i bråk som gjort något igen och därmed riskera att det barnet blir en syndabock.

Det framkommer också i studien att pedagogerna försöker få barnen på förskoleavdelningen att växa genom att få hjälpa till med sådant de vill och bemästrar.

7.2.2 Diskussion om observationerna

Inomhus och utomhus

I observationerna konstateras att de flesta konflikter/utageranden sker inomhus och då barnen är nära varandra. Här har det inte med att göra att de är för många barn just under observationstiden för många var sjuka, men de var kanske för många barn i samma rum, vilket skapar litet utrymme framför allt fysiskt men även psykiskt. I det relationella perspektivet Emanuelsson, Persson och Rosqvist (2001) betonar man vikten av goda kunskaper om det komplexa i förskolemiljön. Barnantalet varierar i gruppen men miljön ska fungera oavsett om det är alla barn eller bara ett fåtal. Det är också av vikt att tänka långsiktigt i de strategier man bygger upp.

Socialstyrelsen (2010) menar att många barn med beteendeproblem söker sig till varandra och att det skapar en gemenskap på felaktiga grunder. I studiens konflikter/utageranden återkommer samma pojkar hela tiden. De lekte med varandra och sökte sig till varandra men de hamnade lätt i konflikter. Det hade varit intressant att studera pojkarnas relationer mer ingående för att förstå vad det var de fann intressant hos varandra.

Bemötande från pedagogerna

Greene (2012) beskriver i sin metod hur man kan bemöta explosiva barn. Hans metod går ut på tre olika planer, Plan A, Plan B och Plan C. I viss mån arbetar studiens arbetslag lite efter hans tankar utan att vara medvetna om det. De använder sig till exempel av Plan C när de märker att det börjar bli stimmigt inne och orosnivån stiger. Då väljer de att gå ut istället för att börja ställa krav på att barnen ska lugna ner sig och tvinga dem in i andra aktiviteter.

Plan A använder de när de direkt avbryter någon lek eller konflikt som är direkt farlig för att senare när allt har lugnat sig prata med barnet/barnen. I Plan B som är den viktigaste delen i Greenes metod har resurspedagogen och barnet hon är ansvarig för, kommit överens om att barnet behöver gå undan vissa stunder under dagen. Detta för att han ska orka vara med kompisarna utan att det ska uppstå stora konflikter. Greenes huvudbudskap är att barn gör rätt om de kan och i och med att de går undan en stund då och då under dagen ökar pojkens möjligheter att lyckas.

Hundeide (2006) skriver om den sociokulturella teorin och menar precis som Greene (2012) att barnen som hamnar i utagerande och konflikter saknar färdigheter, en brist på kunskap om sociala koder. Hundeide menar att barnen behöver stöd i det sociala för "att bygga upp en ny självförståelse och att skapa en omdefinition av det förflutna och framtiden" (Hundeide, 2006, s. 31). Dessa tankar stämmer överens med Greenes Plan B.

Hedström (2014) och Kinge (2010) är överens om att metoden inte är den viktigaste utan att man har goda relationer mellan barn och pedagoger. Att pedagogerna har inlevelse och förståelse för barnen när de har problem. I den här studien upplevdes en god stämning mellan barnen och pedagogerna och också pedagogerna emellan, vilket säkerligen också spelar in i hur barnen mår på förskolan.

Utageranden och reaktioner på utageranden

Pojkarna som ofta uppvisade utagerande beteenden var fem år och inne på sitt sjätte. Forster säger i Hedström (2014), att man bör ha koll på barn som fortsätter vara bråkiga i fem-sexårsåldern och att det är i den här åldern ”som man verkligen behöver oroa sig”. Han tycker att man ska leta efter konfliktens orsaker och mönster. Det hade kanske kunnat hjälpa pedagogerna i studien att förstå barnen ännu bättre. Forster säger också att det viktigaste för de impulsiva barnen är att de får hjälp av omgivningen att fungera socialt och när de kommer till skolan att de fungerar i lärsituationerna. Barnen ska få uppgifter som de kan klara av och på så vis får de känna att de gör små framsteg hela tiden. Forster menar också att den viktigaste förändringen i förskolan för de här barnen är att minska gruppstorlekarna. Det signalerade också pedagogerna när de pratade om att de känner sig otillräckliga när alla barn är på förskolan.

Hur slutade konflikterna/utagerandena?

Forster säger i Hedström (2014) att man som vuxen ska ingripa snabbt och tyst när situationer uppstår. I studien kom pedagogerna oftast in i situationen när den hade hänt och då var oftast något barn ledset eller argt. Ibland kunde pedagogerna lugna barnet/barnen där och då men i andra fall behövde barnet gå undan ett tag för att lugna sig. Det hände också att en observatör fick gå emellan och fysiskt hålla isär barn och då var det Greenes (2012) Plan A som gällde. I andra fall avbröt barnen själva leken och gick där ifrån.

Var befann sig pedagogerna?

Socialstyrelsen (2010) beskriver riskfaktorer i förskolan och en av dem var vuxenfrånvaro i lek och aktiviteter. Under observationerna blev det tydligt att pedagogerna var någon annanstans när konflikter/utageranden skedde och att de kom till situationen när skadan redan var skedd. Sambandet att det inte förekom några konflikter/utageranden i det rummet som låg centalt på avdelningen berodde troligtvis på att det så gott som alltid var en eller flera vuxna där. Samtidigt menar Kinge (2008) att hon ser en fara i att det är fler vuxna i förskolan jämfört mot i skolan som kan rycka in och avleda och lösa konflikter. Hon menar att barnen i förskolan på så vis kan få för lite träning i att lära sig hantera konflikter själva och stå handfallna när de sedan börjar i skolan. Kompromissen däri kanske är att vuxna finns till hands i lek och aktiviteter men att de ska låta barnen få försöka lösa konflikterna själva innan de lägger sig i och har barnen under uppsikt så att ingen kommer till skada.

Lärande

Som det har sagts innan är det svårt att avgöra när lärande sker. Ett tydligt fall sågs under observationerna och det var när Niklas avvärvade en konflikt genom att hindra en kompis att kasta ett hårt plastdjur på en annan pojke. Den situationen är lite av det som Säljö (2000) kallar lärande, att individen tar med sig kunskap från sociala situationer och använder dem i framtiden. Eller det som Vygotskij menar är ”yttre samhandling blir till inre operationer” (Hundeide, 2006, s.7). Alltså kan man anta att Niklas i det här fallet upplevt en liknande situation en eller flera gånger tillsammans med någon annan person och lärt sig av det han sett och upplevt.

7.3 Sammanfattande reflektioner

Att fått möjligheten att inom specialpedagogiken göra ett praktiskt nedslag har varit både stimulerande och spännande. Studien som har gett oss en praktisk erfarenhet När en utagerande situation inträffar på förskoleavdelningen sker det ofta i pedagogernas frånvaro. Anledningarna till det kan vara många. Barnen kanske visar mer ilska mot andra barn när inte någon vuxen är närvarande och det kan också vara så att barnen känner sig tryggare när en vuxen ser dem och då inte hamnar i utagerande situationer. Att det oftast inte fanns någon pedagog på plats kan bero på det som pedagogerna själva uttryckte att de helt enkelt inte räcker till. Det skulle också kunna bero på att de såg observatörernas närvaro som en tillgång i barngruppen vilket gjorde att de inte kände att de behövde vara närvarande hela tiden. Det kan ha påverkat resultatet i möjligheterna att observera samspelet mellan pedagog och barn i utagerande-/konfliktsituationer. Det kan även ha varit så att pedagogerna och observatörerna inte kommunicerat tillräckligt tydligt med varandra om hur de skulle förhålla sig till observatörernas närvaro. Observatörerna tycker själva att de varit tydliga i att det skulle vara som vanliga dagar och vanliga bemötanden under studien.

Studiens resultat visar också att pedagogerna inte räcker till i alla situationer. Pedagogerna uttrycker i intervjuer att de känner sig otillräckliga något som även styrks under fältstudierna. Observatörerna är ofta de enda vuxna som ser när utagerande situationer uppstår. Pedagogerna uttrycker i intervjuer att det är viktigt att de som vuxna finns nära barnen för att förhindra utagerande situationer men studien visar att trots denna insikt och kunskap ser inte verkligheten ut så.

I studiens resultat framkommer också att pedagogerna reflekterar mycket över miljöns påverkan på antalet utagerande situationer. Pedagogerna uttrycker att det är för många barn på för liten yta och att barnens integritet på det sättet hotas. Som metod för att barnen ska få större yta väljer pedagogerna att flytta ut verksamheten till utegården. De upplever att det sker färre utagerande situationer utomhus vilket också observationerna visar.

I det förebyggande arbetet visar pedagogerna på relationens betydelse mellan pedagog och barn. De försöker att läsa av barnen i varje situation och se till vad just det barnet behöver för stöd. De går ibland med in i barnens lek som ett hjälp-jag och visar på ett konkret sätt hur man ska bete sig när man går in i en lek och hur man ska agera när man har olika viljor. Studien visar dock att det är en stor vuxenfrånvaro i barnens lek.

För att undvika att barn blir syndabockar i barngruppen försöker pedagogerna inte agera innan de fått klart för sig vad som hänt när en situation uppstått. De arbetar också på ett medvetet sätt med att stärka varje barn genom att bekräfta och utveckla barnets starka sidor. Pedagogerna lyfter också barnet på ett positivt sätt inför de andra barnen som en del i att försöka stärka barnets självkänsla.

Studien visar att pojkarna oftare är inblandade i utagerande situationer och att de oftare hamnar i fysiska konflikter med varandra. Pedagogerna uttrycker också att pojkarna är utagerande på ett mer fysiskt sätt medans flickorna upplevs vara mer diskreta.

7.4 Förslag till vidare forskning

Utifrån den här studien skulle det som fortsättning vara intressant att studera vidare om det kanske finns en sundhet i att barn blir utagerande när barngrupperna i förskolorna blir större och större.

Det skulle också vara intressant att undersöka om det är så att det är fler konflikter när pojkar leker eller är det lika mycket bland flickorna men att vuxna av vana ser pojkarnas konflikter tydligare?

Intressant vore det också att göra en studie på var pedagogerna befinner sig under sina arbetstimmar, var de lägger mest tid, med tanke på att de sällan var där barnen hamnade i konflikt med varandra. Pedagogerna uttryckte i studien en känsla av otillräcklighet och kanske man kunde forska i vad otillräckligheten bestod i.

Vilken sorts relation har barn till varandra som ofta råkar i konflikt? Är det som teorin säger att barn som hamnar i utagerande beteenden söker sig till varandra?

Referenslista

- Berndtsson, I. (2009). Att lära med nedsatt kroppslig funktion. I A. Ahlberg (Red.), *Specialpedagogisk forskning – en mångfasetterad utmaning* (s.251-280). Lund: Studentlitteratur.
- Björndal, C. R.P. (2002). *Det värderande ögat – observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Börjesson, M. & Palmblad, E. (2003). *I problembarnens tid*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Dahlberg, A. (2012). *Barns olikheter i en skola för alla – Pedagogers syn på möjligheten att möta barns olikheter i förskoleklassen*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet. Hämtad 2013-12-12 från [http:// gupea.ub.gu.se](http://gupea.ub.gu.se)
- Danielsson, L. & Liljeroth, I. (2007). *Vägval och växande – förhållningssätt, kunskap och specialpedagogik för yrkesverksamma hjälpare*. Stockholm: Liber.
- Emanuelsson, I. Persson, B. & Rosenqvist, J. (2001). *Forskning inom det specialpedagogiska området – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Skolverket.
- Eresund, P. & Wrangsjö, B. (2008). *Bråkiga barn*. Lund: Studentlitteratur.
- Evenshaug, O. & Hallen, D. (2010). *Barn- och ungdomspsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Fangen, K. (2005). *Deltagande observation*. Stockholm: Liber.
- Folkman, M-L. (1998). *Utagerande och inåtvända barn – det pedagogiska samspelets möjligheter i förskolan*. Hässelby: Runa förlag.
- Greene, R. W. & Stuart A. J. (2006). *Att bemöta explosiva barn*. Lund: Studentlitteratur. (Översättning från engelska).
- Greene, R. W. (2012). *Vilse i skolan Hur vi kan hjälpa barn med beteendeproblem att hitta rätt*. Lund: Studentlitteratur. (Översättning från engelska).
- Hedström, H. (2014). *Barn som oroar- bemötande och metoder i förskola och förskoleklass*. Stockholm: Lärarförlaget.
- Hejlskov Elvén, B. (2014). *Problemskapande beteende vid utvecklingsmässiga funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Hundeide, K. (2006). *Sociokulturella ramar för barns utveckling – barns livsvärldar*. Lund: Studentlitteratur.
- Juul, J. & Jensen, H. (2003). *Relationskompetens i pedagogernas värld*. (2003). Liber AB.

- Juul, J. (2012). *Aggression - ett nytt och farligt tabu*. Wahlström & Widstrand. Tyskland: CPI – Clausen & Bosse.
- Kadesjö, B. (2007). *Barn med koncentrationssvårigheter*. Stockholm: Liber AB.
- Kinge, E. (2008). *Barnsamtal – den framgångsrika samvaron och samtalets betydelse för barn med samspelssvårigheter*. Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (2008). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilholm, C. (2003). *Perspektiv på specialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur.
- Rundström, A-L. (2012). *Varför specialpedagog i förskolan? En studie kring förskollärarnas syn på behovet av specialpedagog i förskolan*. Göteborg: Institutionen för pedagogik och specialpedagogik, Göteborgs universitet. Hämtad 2013-12-12 från [http:// gupea.ub.gu.se](http://gupea.ub.gu.se)
- Ryberg, B. & Bro, K. (2011). Pedagogiskt ledarskap, teamsamarbete och kollegial reflektion. I Jensen, E. & Löf, O. (Red.). *Pedagogiskt ledarskap. Om att skapa goda relationer i klassrummet*. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Sandberg, A. (2009). *Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd*. Lund: Studentlitteratur.
- Skolverket. (1998). *Läroplan för förskolan Lpfö 98 reviderad 2010*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket. (2013). *Skolverkets allmänna råd med kommentarer – Förskolan*. Stockholm: Skolverket.
- Socialstyrelsen. (2010). *Barn som utmanar- barn med ADHD och andra beteendeproblem*. Västerås. (Artikelnummer 2010-3-6).
- Stukat, S. (2011). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap (Andra upplagan)*. Lund: Studentlitteratur.
- Säljö, R. (2005). *Lärande i praktiken. Ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Nordstedts akademiska förlag.
- Vetenskapsrådet. (2011). *God forskningssed*. (Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011). Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bilagor

Bilaga 1

Till alla föräldrar

Hej!

Vi är två studenter från Göteborgs Universitet som läser sista terminen på Specialpedagogutbildningen och ska skriva en magisteruppsats. Vår uppsats skall handla om *Hur pedagoger tänker och handlar i samspel med barn* och vi har av pedagogerna på ert barns avdelning fått klartecken att göra observationer och gruppsamtal.

För att vi ska kunna påbörja vår studie på ert barns avdelning måste vi ha ert medgivande. Allt material vi samlar in kommer att hanteras konfidentiellt. Gruppsamtalen kommer endast att ske med pedagogerna. Det ni ger medgivande till är att vi får vara i gruppen och observera samspel.

Vi skulle behöva komma igång snarast med studien så vi är jättetacksamma om ni lämnar in denna lapp påskriven senast den.....

Med vänliga hälsningar
Annalena Sjögren och Katrin Ström

Barnets namn

Jag/vi tillåter att vårt barn deltar i studien

.....

Jag/vi tillåter **inte** att vårt barn deltar i studien

.....

Bilaga 2

Missivbrev

Hej!

Vi är två studenter som går sista terminen av Specialpedagogutbildningen på Göteborgs Universitet. Under våren 2014 ska vi skriva vår magisteruppsats och har valt att skriva om *Samspel mellan barn och pedagoger*.

Syftet med uppsatsen är att ta reda på hur pedagoger på en förskoleavdelning tänker och handlar i det sociala samspelet med barnen.

Vi har fördjupat oss i forskning och litteratur kring vårt forskningsområde, men vill också ta del av de tankar och idéer ni har som jobbar i verksamheten i förskolan. Det vi skulle vilja ha med er i är att få observera den grupp ni arbetar i och ha samtal med er i ert arbetslag för att följa upp de observationer som vi gjort. Vi tänker att samtalen skulle bli under former som liknar handledning i grupp, vilket brukar ge tid till reflektion och ny kunskap om sitt eget arbete. Vi hoppas att ni vill delta och berika vår undersökning med era kunskaper och tankar.

I denna studie kommer vi att ta hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Vilket innebär att ert deltagande är frivilligt och att om ni vill så kan ni avbryta studien. Deltagandet och data som vi samlar in kommer att behandlas konfidentiellt.

Om ni vill fråga oss något så hör gärna av er till oss!

Med vänliga hälsningar

Annalena Sjögren och Katrin Ström

Bilaga 3

Observationsmall

Datum:.....

Plats	Händelse	Konflikt/Utagerande

Bilaga 4

ALSUP (Assessment of Lagging Skills and Unsolved Problems)

BEDÖMNING AV OUTVECKLADE FÄRDIGHETER OCH OLÖSTA PROBLEM (Greene 2011, s. 305-306)

Barnets namn:

Datum:

- Svårigheter att hantera övergångar, växla mentalt från en föreställning eller uppgift till en annan (skifta tankespår)
- Svårigheter att uppbåda energi för att genomföra en svår, ansträngande eller tålamodsprövande uppgift
- Svårigheter att utföra saker i en logisk eller bestämd ordning.
- Bristande tidsuppfattning
- Svårigheter att överväga flera tankar eller idéer samtidigt (oorganiserad).
- Svårigheter att behålla fokus vid målinriktad problemlösning
- Svårigheter att förutse de troliga resultaten eller konsekvenserna av det egna agerandet (impulsiv).
- Svårigheter att överväga flera lösningar på ett problem.
- Svårigheter att uttrycka bekymmer, behov eller tankar i ord.
- Svårigheter att förstå vad som sägs.
- Svårigheter att hantera känslomässiga reaktioner på frustrationer för att kunna tänka rationellt (särskiljande av affekt).
- Kronisk irritabilitet och/eller ångest med påtagligt försämrad problemlösningförmåga.
- Svårigheter att se gråskalor/konkret, bokstavligt, svartvitt tänkande.
- Svårigheter att avvika från regler, rutiner och ursprungliga planer.
- Svårigheter att hantera oförutsägbarhet, tvetydigheter, ovisshet och nya rutiner.
- Svårigheter att skifta från en ursprunglig idé eller lösning/svårigheter att anpassa sig efter förändringar i planer eller nya regler/kan vara repetitivt eller tvångsmässigt.
- Svårigheter att ta hänsyn till situationsbetingade faktorer som kräver en justering av den egna handlingsplanen.
- Oflexibla och felaktiga tolkningar/kognitiva förvrängningar eller tankefällor (t ex "Alla är ute efter mig", "ingen tycker om mig", "Du skyller alltid på mig", "Det är inte rättvist", "Jag är dum", "Det kommer aldrig att fungera för mig").
- Svårigheter att ta till sig och/eller korrekt tolka sociala signaler/bristande förmåga att uppfatta sociala nyanser.
- Svårigheter att inleda en konversation, gå in i en grupp, skapa kontakt med andra människor/saknar andra grundläggande sociala färdigheter.
- Svårigheter att söka uppmärksamhet på ett lämpligt sätt
- Svårigheter att förstå hur det egna beteendet påverkar andra människor; blir ofta överraskad av andras reaktioner på det
- Svårigheter att känna empati för andra, att förstå en annan människas perspektiv eller åsikt
- Svårigheter att förstå hur man själv framstår eller uppfattas av andra.